

בין קומוניזם לציונות לדרכה של מפלגת פועלי ציון שמאל בארה"ב, 1920–1947*

א. מסיעה למפלגה

הקמת האגודות הסוציאלי-דמוקרטיות

באוקטובר 1920 נוסדה בעיר ניו-יורק מפלגת פועלי ציון שמאל האמריקנית. התחקות אחרי שורשי צמיחתה תביא אותנו לאגודות הסוציאלי-דמוקרטיות (להלן ס"ד) שקמו ב-1914, כאופוזיציה שמאלית, בתוך מפלגת פועלי ציון בארצות-הברית.¹ האגודות הללו, נשאו בקרבן את גרעיניה של המפלגה שתקום לימים, עם הפילוג בתנועת פועלי ציון.

הדחף לייסוד אגודות הס"ד בא מצד מהגרים צעירים, חברי פועלי ציון מרוסיה ומפולין, אשר זה מקרוב באו, והתקשו להשתלב בפועלי ציון האמריקנית. מכתב מאותה תקופה, שנשלח כתשובה מהוועד המרכזי של פועלי ציון הרוסית לאחד מאותם צעירים,² מעיד, כי בתחילה סירבו, לפחות חלקם, להצטרף לפועלי ציון האמריקנית, וביקשו מהמפלגה הרוסית לאפשר להם להמשיך להימנות עם חבריה, ולהיות מעין סניף שלה בארצות-הברית. הבקשה נומקה, בין השאר, בכך, כי בהישארם חברי המפלגה הרוסית יוכלו להושיט לה סיוע חומרי.³

אולם מעבר להנמקה החומרית פעלו גם מניעים אידיאולוגיים: המפלגה הרוסית השתייכה לזרם השמאלי הרדיקלי בברית העולמית של פועלי ציון, ואין להתפלא שתכריה, בעלי האוריינטציה הסוציאליסטית-מארקסיסטית, התקשו להשתלב רעיונית בפועלי ציון האמריקנית, שנמנתה על הזרם הסוציאליסטי המתון בברית. אולם חרף הפיתוי החומרי סירבה המפלגה הרוסית להסדר

- * עבודה זו היא חלק ממחקר על מפלגת פועלי ציון שמאל בארצות-הברית. הארכיון המקורי של המפלגה אבד, ואי לכך מתבססת העבודה בעיקר על עיתונות המפלגה, כתבי-עת ומעט ארכיונים פרטיים קטנים.
1. אומנם קדמו להן שתי אגודות ס"ד שהופיעו כאופוזיציה בוועידת המפלגה בבוסטון ב-1906, אך הופעתן היתה קצרת ימים ולא הותירה את רישומה. ראה ברוכוב, כתבים, חלקים א-ג, תל-אביב 1955 (להלן ברוכוב, כתבים), חלק ג, הערה 30, עמ' 543; ב' צוקרמן, זכרונות, ניו-יורק 1963, עמ' 213–214.
 2. מכתב למ' ברלס, 29.11.1913, מחבר הוועד המרכזי של פוע'צ הרוסית, PZ-19, בתוך ארכיון פרטי של בן ברלס, בנו של מ' ברלס.
 3. ואכן היתה זו תופעה מקובלת: חברי מפלגות סוציאליסטיות מרוסיה שהיגרו לארה"ב נהגו לשלוח כספים משם ולתמוך במפלגות האם.

המוצע, שכן הוא לא עלה בקנה אחד עם המדיניות עליה הוחלט בברית העולמית של פועלי ציון בוועידה הרביעית (1913). עם זאת, קראה פועלי ציון הרוסית לחבריה לשעבר לנסות ולהשפיע על המפלגה האמריקנית מבפנים, וזאת תוך הבעת תקווה, כי האחרונה אכן תכבד את חופש הדעה והוויכוח. נוסף לפעילות הפנים-מפלגתית, הפצירה בהם מפלגתם לשעבר לפעול למען "חינוכם של אלפי הפועלים היהודיים בארה"ב ברוח הסוציאליזם המהפכני".⁴

ביטוי להלוך הרוח של אותם מהגרים צעירים נמצא במאמר מאוחר, משנת 1935, בו מעלה מ' אודרברג זיכרונות מימיו הראשונים בסניף המפלגה בשיקאגו.⁵ לחבר החדש, האמון על הלהט המהפכני והמתח האידיאולוגי שאפיינו את המפלגה הרוסית, נראו אסיפות הסניף בשיקאגו, בהן דנו בכובד ראש בנושא החנוכה הקרב ובפעולות התרמה למען הקרן הקיימת, תמוהות, בלשון המעטה. כיצד, שאל את עצמו, ישתלבו הוא וחבריו באווירה הזעיר-בורגנית הזו? ומה מקום יש להם במפלגה שזנחה את העניין המעמדי? והוא מעיד, כי כבר בימים הראשונים גמלה בלבו החלטה להקים גוף בתוך המפלגה, שייתן ביטוי להשקפתו והשקפת חבריו. ואכן, לא יצאו ימים רבים והוא ייסד עם חבריו את האגודה הס"ד הראשונה במפלגה האמריקנית.⁶

האגודה הס"ד הראשונה נוסדה בשיקאגו ב-1914, וזמן-מה אחריה, ועל בסיס מצעה, נוסדה האגודה הס"ד בניו-יורק. ביום היוסדה מנתה האגודה בשיקאגו, שנקראה "יידישער סאציאל דעמאקראטישער ארבייטער פערציין פועלי ציון" (אגודת פועלים ס"ד פועלי ציון) 15 חברים. נבחר בה גוף מבצע זמני, בו כיהנו מ' אודרברג כמזכיר ומנכ"ס קגזבר.⁷

עם הקמתה החלה האגודה בפעילות עצמאית ואופוזיציונית בתוך המפלגה. חבריה יזמו פעילות מחאה נגד התרמה לקרן הקיימת וקניית שקלים לקונגרס הציוני, וכיו"ב. מטבע הדברים, הם עוררו מורת רוח רבה בקרב חברי ההנהגה הוותיקה, שהתלוננו על ה"יונגע שנעק" ("הנערונים הצעירים") שזה מקרוב באו וכבר הם בועטים! נראה שהיתה כאן לא רק ראשיתו של מאבק אידיאולוגי, אלא גם תחילתו של מאבק בין-דורי.⁸

באוגוסט 1914 הוקמה האגודה הס"ד בניו-יורק. באסיפת היסוד נכחו 15 חברים, ובדיון שהתפתח נטלו חלק י' מנדלסון, מ' ברלס ור' קנדז'רסקי. הדוברים הדגישו, כי האגודה רואה עצמה חלק מפועלי ציון האמריקנית, ותפעל ככל יכולתה לחיזוק המפלגה. עם זאת, הביעו אכזבה עמוקה מהמפלגה, אשר

4. מכתב למ' ברלס, PZ-11, ללא תאריך.
5. מ' אודרברג החותם בפסודונים משה ניימאן, פראלעטארישער געדאנק (להלן: פ.ג.), 1.11.1935.
6. המונח ס"ד משמש כאן במשמעות של סוציאליזם פרולטרי מארקסיסטי, ולא במשמעות המקובלת שהיתה לו אחרי מלחמת העולם הראשונה.
7. למעשה נוסדו בשיקאגו ברוזנית שתי אגודות, "צפונית" ו"מערבית", אך במהרה השתלבו לאחת.
8. מ' אודרברג (מ' ניימאן), פ.ג., 1.11.1935.

שלא בדומה לאחיותיה בארצות אחרות, ובעיקר ברוסיה, זנחה את המימד הסוציאליסטי בפעולותיה, וקראו לתיקון המצב ולחיוזק התודעה המעמדית במפלגה. בתום הדיון החליטו עשרה מבין הנוכחים להצטרף לאגודה, ונבחרה ועדת מצע, שכללה את ' ברקנבליט, ר' קנדז'רסקי ומ' ברלס.⁹ אגודות אלו היוו, כאמור, את הגרעין ממנו צמחה מאוחר יותר מפלגת פועלי ציון שמאל, וחלק מתבריהן היו לימים מנהיגים בולטים בה, כגון ר' קנדז'רסקי, מ' אודרברג, מ' ברלס ואחרים.

ר' קנדז'רסקי, יו"ר האגודה הס"ד הניו-יורקית וממעצבי האידיאולוגיה שלה, הפך עד מהרה למנהיג הסיעה הס"ד במפלגה האמריקנית, וייצג אותה כלפי מוסדותיה.¹⁰

בגילוי דעת ראשון שפרסמה האגודה הס"ד בניו-יורק הולך ומסתמן הקו האידיאולוגי-רעיוני שבו ינקוט הזרם הס"ד בפועלי ציון, ומכוחו יקרא תיגר על מפלגתו. גילוי הדעת קורא לישים את העקרונות הסוציאליסטיים המארכסיסטיים בחיי היהודים בארצות-הברית ובשאר התפוצות. המארכסיזם, לטענת מחברי המסמך, הולך ומכה שורש בהצלחה בארצות-הברית, וזאת בשל רמת ההתפתחות התעשייתית שלה.¹¹ על היהודים ללמוד מהצלחה זו. יישום עקרונות הסוציאליזם המארכסיסטי בחיי העם היהודי יאפשר פתרון כולל לבעיותיו. אומנם הקמת אוטונומיה טריטוריאלית בארץ-ישראל יש בה משום מענה למשאלת התחייה הלאומית במולדת, אך אין בה כדי לפתור את המצוקה שבה שרוי רוב העם היהודי, החי בגולה וברובו הגדול ימשיך לחיות בה. אין להתעלם ממשאלתו הלאומית של העם בארצות הפזורה, ויש לפתור את בעיותיו במקום מושבו, בכל המישורים: הכלכלי, הפוליטי והתרבותי. גילוי הדעת תובע הכרה בידיש כלשון הלאומית של העם היהודי ("אלס די נאציאנאל שפראך"). מחברי המסמך חוזרים ומדגישים, כי חברי הזרם הסוציאליסטי-מארכסיסטי רואים עצמם חלק מפועלי ציון הכללית, ומתחייבים לסייע לה בכל פעולותיה. על החתום באו קנדז'רסקי, ברקנבליט וברלס.¹²

הוועד המרכזי של המפלגה הסתייג מהסעיף במסמך, הרואה בידיש את הלשון הלאומית, בטענה, כי עמדה כזו סותרת את המצע והמסורת של המפלגה ביחס ללשון זו. הוא תבע, ואף זכה, לשינוי הנוסח המקורי של המסמך, מ"אלס די נאציאנאל שפראך" ל"אלס א נאציאנאל שפראך", דהיינו, היידיש מוכרת כאחת השפות הלאומיות ולא כשפה הלאומית הבלעדית של העם היהודי.¹³ האגודה הס"ד בניו-יורק התמסדה וגיבשה תקנון ודרכי פעולה. המטרת

9. ארכיון פועלי ציון ארה"ב במכון לבון (להלן: אפצא"ה), תיק 87, מסמך 11, 1914.

10. אפצא"ה, תיק 87, 8.8.1914.

11. לראיה מביאים מחברי המסמך שתי מפלגות סוציאליסטיות אמריקניות, המושתתות על יסודות המארכסיזם – המפלגה הסוציאליסטית (The Socialist Party) ומפלגת הפועלים הסוציאליסטית (Socialist Labor Party), ראה מ' מינץ, *זמנים חדשים ומירות חדשות*, תל-אביב 1986 (להלן: מינץ, *זמנים חדשים*), עמ' 62.

12. אפצא"ה, תיק 87, מסמך 81, 1914, וכן ראה בהרחבה מינץ, *זמנים חדשים*, עמ' 61-64.

13. אפצא"ה, תיק 88, מסמך 15, 1914.

המרכזיות שהציבה לעצמה היו העמקת התודעה הסוציאליזם-דמוקרטית בקרב מעמד הפועלים היהודי בניו-יורק, והכוונתו להצטרפות לאיגודים המקצועיים, בתקווה שהצטרפות זו תתרום לרוח מהפכנית חדשה באיגודים. היא גם הציעה דרכים שונות להשגת היעדים, כגון פעילות תרבותית ענפה בקרב מעמד הפועלים היהודי, הרצאות, דיונים והפצת חומר כתוב.

במצע האגודה בולטת המגמה ליצירת סינתיזה בין לאומיות וסוציאליזם. הלאומיות נוסח האגודה הס"ד היתה בנויה על איזון בין הגולה לבין ארץ-ישראל, בין היידיש לבין העברית. הסוציאליזם שדגלה בו הוא סוציאליזם מהפכני, בעל כיוון אנרכו-סינדיקליסטי, המתבסס על פעילות האיגודים המקצועיים, כאמצעי חשוב לשיפור המצב הכלכלי וכמכשיר לפעולה ישירה ואלימה, שתוביל לחיסול הקפיטליזם באמצעות השביתה הכללית.¹⁴

נקודות מחלוקת בין האגודות הס"ד לבין המפלגה נתגלעו הן ברמה העקרונית האידיאולוגית והן בפעילות היומיומית השוטפת. אחת המחלוקות, שהביאה כמעט לפילוג בטרם עת, היתה בשאלת השתתפותה של המפלגה בפעולות התרמה למען הקרנות הציוניות. המפלגה החליטה ליטול בהן חלק, ואילו אנשי האגודה הס"ד הניו-יורקית סירבו לחיוב הקולקטיבי וטענו, כי שאלת ההשתתפות בהתרמות צריכה להיות נתונה לשיקול הדעת האישי של כל חבר. המפלגה ראתה בכך הפרת משמעת והחליטה להרחיק את האגודה הס"ד משורותיה. העניין עורר פולמוס סוער בין חברי האגודות הס"ד לבין מוסדות המפלגה. בסופו של דבר הושגה פשרה, והאגודה הוחזרה לשורות המפלגה.¹⁵

בוועידה התשיעית של המפלגה (קליוולנד, 1915) יוצגו האגודות הס"ד, שמנו 130 איש, על ידי שלושה חברים. המשמרת הוותיקה של המפלגה ניהלה בוועידה מערכה נחרצת, במגמה לנטרל את האופוזיציה הסוציאליזם-דמוקרטית, בטרם תכה שורשים ותסתחף חברים נוספים לשורותיה, או אף תפרוש כליל מהמפלגה ותקים מפלגה חדשה.¹⁶

הוועד המרכזי דרש לאסור על האגודות הקיימות, ואף על אלה העשויות לקום בעתיד, את השימוש בכינוי "סוציאליזם-דמוקרטי", בנימוק שאין להתיר לכל קבוצת חברים בעלת עמדה ייחודית בשאלות מסוימות לשאת שם נבדל. אולם הוויכוח שהתנהל בוועידה הסתיים בהכרה בזכותן של האגודות הקיימות לשמור על עצמאותן הרעיונית ועל שמן. כן הוסכם כי הדיון הציבורי בהשגותיהן על דרכה של פועלי ציון ייערך מעל דפי העיתונות המפלגתית. זאת ועוד, תינתן אפשרות לחברים חדשים להצטרף לאגודות הס"ד הקיימות. עם זאת, נאסרה באורח חדימשמעי הקמתן של אגודות ס"ד נוספות.¹⁷

14. כיוון פעולה זה היה מקובל בארה"ב בעיקר בארגון I.W.W. (פועלי התעשייה של העולם). דרך זו הושפעה מהסינדיקליזם הצרפתי ומתורתו של סורל. אחרי מלחמת העולם הראשונה נחלשה מאוד התנועה האנרכו-סינדיקליסטית.

15. על פרשה זו ראה בהרחבה מינץ, זמנים חדשים, פרקים 5, 6.

16. ראה גם ש' טבת, קנאת דוד, חלק א, תל-אביב 1976 (להלן: טבת, קנאת דוד), עמ' 319.

17. מינץ, זמנים חדשים, עמ' 172.

עם תום דיוני הוועדה התכנסו חברי הסיעות הס"ד ותומכיהן לדון באפשרות של פרישה מן המפלגה. לא היתה תמימות דעים בין החברים. בדיון נטל חלק גם ברוכוב, שהיה ממעצבי הזרם הס"ד. ברוכוב הגיע לארצות-הברית בדצמבר 1914. בואו הפיח תקוות רבות בקרב אנשי האגודות הס"ד, שראו בו מנהיג בעל שיעור קומה שיוכל להנהיג את המפלגה ברוח "פועלי-ציונית" מהפכנית. נוכחותו אכן קידמה את המגמות האופוזיציוניות הסוציאליזמוקרטיות במפלגה. עם זאת, התגלעו חילוקי דעות ארגוניים ומהותיים בינו לבין אנשי הסיעה הס"ד, ובעיקר בינו לבין מנהיגה, קנדורסקי.¹⁸ עמדתו של ברוכוב, שלא לפרוש לפי שעה מן המפלגה, היא שהכריעה את הכף. טענתו היתה, כי התנאים הפוליטיים טרם בשלו להקמת מפלגה חדשה. עם זאת צפה, שלא ירחק היום בו תתפצל פועלי ציון על פי הקווים של "פועלי-ציונות מהפכנית" לעומת "פועלי-ציונות בורגנית".¹⁹

חילוקי הדעות בין האגודות הס"ד לבין המפלגה נתגלעו במלוא חריפותם עם פרסום הצהרת בלפור ב־2 בנובמבר 1917. עד מתן ההצהרה קיבלו האגודות את הקו הרשמי של המפלגה, בדבר עמדה נייטרלית במלחמת העולם הראשונה.²⁰ הצהרת בלפור נתקבלה בברכה על ידי מפלגת פועלי ציון האמריקנית. כפרוגרמת השלום שלה ציינה המפלגה האמריקנית בסעיף מיוחד את זכותו של העם היהודי על ארץ-ישראל, ולפיכך הביעה תמיכה בהצהרת בלפור וטענה, שאין לראות סיפות בכיבוש הארץ על ידי בריטניה.²¹ פרסום ההצהרה אינו אקט אימפריאליסטי, נקבע כפרוגרמה, אלא הוא נובע מההכרה בזכות היהודים על ארץ-ישראל, ויש בו נכונות לסייע במימוש זכות זו, ולכן אין עילה למפלגה, אף אם היא מפלגה סוציאליסטית, להתנגד לצעד זה.

האגודות הס"ד לא קיבלו תפיסה זו. כיבוש הארץ, טענו חבריהן, הוא מעשה אימפריאליסטי מובהק, ואסור למפלגה סוציאליסטית להשלים עמו בשום אופן.²²

18. על פרשה זו בהרחבה ראה שם, עמ' 217-234.

19. מ' ניימאן, "מאמענטען אין באראכאו'ס לעבן", פ.ג., דצמבר 1929.

20. מפלגת פועלי ציון האמריקנית קיבלה את העמדה הרשמית של הברית העולמית, שהיתה נייטרלית, אף כי אפשר להבחין בשתי תפיסות מנוגדות בקרב ראשי הברית: האחת, שבה צידדו מנהיגים כמו קפלנסקי, חזנוביץ', בן-גוריון ואחרים, נטתה לצד גרמניה, מתוך שאיפה להקים בארץ-ישראל יישוב יהודי שיוכה לאוטונומיה בחסות גרמנית, והשנייה, שמאחריה ניצב ברוכוב, ציפתה לנצחון "מעצמות ההסכמה", בהנחה שניצחון זה יאפשר הקמת מדינה יהודית על חורבות האימפריה העות'מאנית. ראה צ' בלשן, הברית העולמית של מפלגות פועלי ציון 1907-1920, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, הוגש לסנאט של אוניברסיטת תל-אביב, יוני 1992 (להלן: בלשן, הברית העולמית), עמ' 178-180.

21. בהתאם לפרוגרמת השלום של הברית העולמית, שהוצגה בפני כינוס האינטרנציונל הסוציאליסטי בשטוקהולם בקיץ 1917, וכללה בין היתר תביעה לסילוק כל המכשולים מדרכה של ההתיישבות היהודית בארץ-ישראל והקמת בית לאומי בארץ-ישראל כמטרה סופית.

22. אפצא"ה, תיק 224, ינואר 1918. ביקורת דומה נמתחה גם על ידי המפלגה הפולנית, ראה בלשן, הברית העולמית, עמ' 300.

הקמת הסדפ"ק ("ועדת התעמולה")

צעד משמעותי בהתגבשות השמאל הס"ד נעשה באוגוסט 1919, עם הקמת גוף המתקרא "סאציאל דעמאקראטישע פראפאגאנדא קאמיטעט, פוע"צ" (ועדת התעמולה הס"ד פוע"צ, להלן סדפ"ק)²³. על הקמת הסדפ"ק החליטה ועדה שהתכנסה ביוזמת אנשי הס"ד בוועד המרכזי של המפלגה, חברים שתמכו בעמדת הס"ד בוועידת המפלגה בפילדלפיה (11 דצמבר 1818) ופעילים מהוועד למען היידיש בארץ-ישראל. באותה ועדה התקבלו מספר החלטות:

א. הקמת גוף מרכזי עם שלוחות בפרובינציות (הסדפ"ק).

ב. פרסום גילוי דעת שיובא לידיעת כל חברי המפלגה.

ג. הוצאת קונטרס שיבהיר את השקפות הקבוצה.

ד. התארגנות בפראקציה שמאלית במפלגה.²⁴

מיד עם הקמתו פרסם הסדפ"ק גילוי דעת ובו ביקורת חריפה על דרכה של פועלי ציון, והצעת פרוגרמה אלטרנטיבית. להלן עיקריו של גילוי הדעת:

לפרולטריון המהפכני, שהורם הס"ד הוא חלק ממנו, מעולם לא היו אשליות לגבי מלחמת העולם הראשונה ומטרותיה. חוגים שונים בעם היהודי שצידדו במדינות ההסכמה, עוד מראשית המלחמה, וביתר שאת לאחר הצהרת בלפור, הישלו את עצמם: הם האמינו כי מדינות ההסכמה לוחמות אך ורק מתוך רצון לכוונן משטר דמוקרטי, המושתת על חירויות, ולכן, ודאי שהן לא יתעלמו מהתביעות הצודקות של העם היהודי. אולם הצהרת בלפור לא באה לפתור את בעיות העם היהודי, אלא לשרת את האימפריאליזם הבריטי. "דער ציוניזם איז צוגעקניפט געווארן צו די ענגלישער באיאנעטען" (הציונות נקשרה לכידונים הבריטיים).²⁵

תפיסתה הציונית של פועלי ציון מתעלמת מכך, שגם אם יוגשם היעד העיקרי של הציונות במלואו, ייוותר העם היהודי ברובו הגדול בארצות הגלות, וככזה, יש לדאוג לו. אולם הציונות, במקום לשמש אמצעי למען העם, הפכה למטרה בפני עצמה: "דער ציוניזם איבער אלעס, איבערן אידישן פאלק אפילו" (הציונות מעל לכל, אפילו מעל לעם היהודי).²⁶

נוצר תוהו ובוהו במפלגה. אף אחד לא יכול להגדיר מהי מהות הפועלי-ציונות ומי הם, בעצם, פועלי ציון. החלה גם תופעה של התכחשות ליידיש, ונוצרה מציאות שבה רבים מחברי המפלגה, הקוראת לעצמה סוציאליסטית, אינם בקיאים בשפה המדוברת כפי מרבית בני מעמד הפועלים היהודי. ה"היבראיום" השתלט על המפלגה. מי שרואה בשוויון נפש, כיצד, במקום

23. מעניין שבאותו זמן חל פילוג במפלגת פועלי ציון הרוסית ב-10.8.1919 בוועידה בהומל, שם הונח היסוד להקמת המפלגה הקומוניסטית היהודית (פוע"צ) (יק"פ).

24. די פראלעטארישע שטימע, 4-5.11.1920 (להלן: פ.ש.), דברים שנמסרו בוועידת היסוד של המפלגה.

25. מתוך הואמעל ביכער, מס' 1. היה זה אחד הביטאונים הראשונים של הסדפ"ק. ביטאון נוסף היה המאנטא-שריפט, (להלן: מ.ש.).

26. שם.

המיועד להיות מדינת העם היהודי, לא זוכה היידיש להכרה, מתעלם מהאלף-בית של הפועלי-ציונות. כיצד ייתכן כי מפלגה המכריזה על עצמה כסוציאליסטית, והמכירה בעיקרון של מלחמת מעמדות, מחליטה לגבות מחבריה כסף לצורך מימון של מוסדות ציוניים בורגניים? גם ההשתתפות בקונגרס בציוני, מוסד שבו לבורגנות יש רוב, היא הפניית עורף של המפלגה לעקרונות הסוציאליסטיים.

עד כאן באשר לביקורת על דרכה של המפלגה. מהי הדרך האלטרנטיבית שמציע הסדפ"ק? השינויים צריכים להתחולל בכמה תחומים: 1. נקיטת פרוגרמה לאומית-סוציאליסטית ברורה, שלא רק תבליט את האופי המעמדי והמהפכני של הפועלי-ציונות, אלא תחדד את ההבדלים התיאורטיים והטקטיים בין המפלגה לבין מפלגות לאומיות וסוציאליסטיות אחרות. 2. קבלת ההנחה, שהעם היהודי ברובו יישאר מפוזר בארצות הגלות לאורך זמן.

כפועל יוצא מכך, תכוון המפלגה את עיקר מאמציה למען מעמד העובדים היהודי כולו, ותפעל לשחרורו הלאומי והסוציאלי. לשם כך צריך לנהל פעילות פוליטית עצמאית, לערוך תעמולה אינטנסיבית בקרב מעמד הפועלים היהודי, ליסד תנועת איגוד מקצועי מהפכני כדי לגבש את כוחו של מעמד העובדים היהודי נגד הריאקציה המתגברת, לחתור להנהגת לימודי יידיש ב"פאבליק סקולס" (בתי הספר הציבוריים), ולהקנות חינוך לאומי רדיקלי לילדים היהודים. בנושא הפעילות בתנועה הציונית ובכל הכרוך בארץ-ישראל, יש להטעים, שהאינטרסים של הפועל היהודי שונים לחלוטין מאלו של הבורגנות היהודית, הן באשר למטרה הסופית והן באשר לאמצעים למימושה. על המפלגה לנהל את פעולותיה באופן עצמאי, דהיינו, לא לשתף פעולה עם שום מפלגה בורגנית ולא ליטול חלק בעבודת המוסדות של התנועה הציונית. מכאן משתמעת הדרשה לפרישה מהקונגרס הציוני ומכל המוסדות הקשורים בו.

את הפעילות למען ארץ-ישראל יש לנהל על ידי תעמולה ערה בקרב ההמונים היהודיים. יש להקים מוסדות בגולה ובארץ שיקלו על הגירת הפועל היהודי ועל סדרי השתקעותו בארץ, ויש ליסד ארגונים סוציאליסטיים ופרופסיונליים בארץ-ישראל, שבאמצעותם יוכל הפרולטריון היהודי לנהל את מאבקו למען גאולתו הלאומית והסוציאלית. אין להכיר ב"אחדות העבודה" כמפלגה התופסת בארץ-ישראל את מקום מפלגת פועלי ציון. יש לקרוא לחברים בארץ-ישראל שנותרת נאמנים לעקרונות הפועלי-ציונות, לבנות שם את מפלגת הפועלים הסדפ"ק פועלי ציון.

הנקודות המרכזיות בגילוי דעת זה היו: מעמד שוויוני לתפוצה ולארץ-ישראל, לעברית וליידיש, פסילת הפעולה עם התנועה הציונית, עידוד ודרבון מעמד הפועלים הארצישראלי למאבק לאומי ומעמדי, והדגשת האופי המעמדי-מהפכני של המפלגה, תוך שימת דגש על המאבק המקצועי והכנסת שינויים במערכת החינוך.

הוועד המרכזי דיווח לחבריו על קבלת גילוי הדעת של הסדפ"ק כעל "איזשהו מכתב אנונימי, שנתקבל מגוף הקורא לעצמו סאציאל דעמאקראטישע גרופע

פועלי ציון".²⁷ אולם חרף הניסיון להמעיט בחשיבות גילוי הדעת, ואפילו לזלזל בו, נראה כי הוא עורר חשש וזעם רב בקרב הנהגת המפלגה. חילוקי דעות בהנהגה היו רק ביחס לדרך התגובה היעילה כלפי אותם פורקי עול. חלק טענו כי אין לעבור בשתיקה, בשום פנים, על מה שכינו "דמורליזציה הנגרמת על ידי קבוצת אנשים קטנה". אחרים האמינו, כי הדרך הטובה יותר לטפל בקבוצה המורדת היא דווקא על ידי התעלמות מוחלטת ממנה ומגילוי הדעת שלה.²⁸

הפילוג בשער

ועידת פיטסבורג, שהתכנסה ביוני 1920, היתה השלב המכריע בתהליך הפילוג בפועלי ציון שמאל האמריקנית. כדי להבין את שהתחולל בוועידה זו, יש לראותה על רקע התמורות והזעזועים שחלו בעולם הסוציאליסטי בכללו ובחיי היהודים בפרט, בשלוש השנים שקדמו לוועידה.

מהפכת אוקטובר 1917 הסעירה את תנועת הפועלים העולמית. המאבקים העזים שהתחוללו בין זרמיה השונים, בעקבות המהפכה, הביאו ליצירת שני גושים מרכזיים בסוציאליזם העולמי – המחנה הקומוניסטי המהפכני, בהנהגת ברית-המועצות והאינטרנציונל השלישי (הקומינטרן), והמחנה הסוציאליסטי הרפורמיסטי, שהתגבש סביב האינטרנציונל השני במתכונתו החדשה.²⁹

באותן שנים התרחשו גם אירועים, שיש להם משמעות רבה בחיי העם היהודי: הצהרת בלפור, ועידת השלום בפאריס וועידת סן-רמו, בהן התקבלו החלטות הרות גורל לגבי ארץ-ישראל והעם היהודי.

האירועים הללו זעזעו, בדרך זו או אחרת, את כל מפלגות פועלי ציון. המפלגה הרוסית התפלגה ב־1919 לשתי מפלגות חדשות.³⁰ בפועלי ציון הפולנית חלה הקצנה לכיוון השמאל בשנים 1919–1920, ונוצרו בה שני מחנות, שמאלי וימני. על האופוזיציה השמאלית המתפתחת בפועלי ציון האמריקנית עמדנו במהלך הפרק.

ועידת פיטסבורג היתה אמורה לנקוט עמדה בשאלות השנויות במחלוקת בפועלי ציון האמריקנית, וזאת לאחר ששנתיים ימים לא התכנסה הוועידה בארצות-הברית, ולא התקבלו עמדות רשמיות בשאלות הללו.

הנושא המרכזי בוועידת פיטסבורג היה בשאלה, האם לפרוש מן האינטרנציונל השני, ואם כן, האם להצטרף לאינטרנציונל הקומוניסטי. הוועידה הגיעה להסכמה שיש לפרוש מן האינטרנציונל השני, אולם נחלקה בשאלה מה הדרך מכאן והלאה. הובאו שתי הצעות בעניין זה: האחת, הצעת הרוב, גרסה כי יש

27. אפצא"ה, תיק 296, אוגוסט 1919.

28. שם.

29. על הקומינטרן והאינטרנציונל השני המחודש ראה להלן, בפרק "על ספו של העולם הקומוניסטי".

30. האחת, מפלגה קומוניסטית-יהודית פוע"צ (יק"פ), שהזדהתה עם הבולשוויזם וראתה את הפתרון הארצישראלי כחלק מן המהפכה העולמית. השנייה, מפלגה ס"ד יהודית פוע"צ (יס"ד), שהעמידה את הפלשתניזם כיעד בלתי תלוי בהתקדמות המהפכה.

להצטרף ליוזמה של המפלגה הסוציאליסטית הגרמנית הבלתי תלויה, ליצור איחוד של כל המפלגות הסוציאליסטיות המהפכניות, וליצור אינטרנציונל מהפכני מאוחד. רק אם ניסיון זה ייכשל, יש לשקול הצטרפות לאינטרנציונל הקומוניסטי בהנהגת ברית-המועצות. הצעת המיעוט גרסה, כי יש ללכת בעקבות מפלגות סוציאליסטיות מהפכניות שכבר הצטרפו לאינטרנציונל הקומוניסטי, ולפעול יחד איתן במלחמת מעמדות בלתי מתפשרת למען הקמת דיקטטורה של הפרולטריון.

בהצבעה שנערכה בין צירי הוועידה קיבלה הצעת הרוב 28 קולות, ואילו הצעת המיעוט קיבלה 20 קולות. במשאל שנערך בקרב החברים תמכו בהצעת הרוב 352 חברים, ואילו בהצעת המיעוט תמכו 318 חברים. המחנות היו, אם כן, כמעט שקולים.

הוועד המרכזי של המפלגה, שחשש מהיקף התמיכה בגוש השמאלי – תמיכה שהסתמנה עוד לפני הוועידה – דרש להביא לדיון להצבעה את נושא המשמעת המפלגתית. הצעת הוועד תבעה איסור על קיומן של אגודות אוטונומיות בתוך המפלגה (נוסח הפראקציה השמאלית). נוסח ההצעה היה כדלקמן: כל חברי המפלגה מתחייבים לקבל על עצמם את מרותה ולציית להחלטות מוסדותיה. חופש הבעת דעות והזכות לנהל תעמולה יינתנו לחברים במסגרת ביטאוני המפלגה, אך ייאסר עליהם לעסוק בתעמולה הנוגדת את הקו הרשמי של המפלגה, שלא במסגרת ביטאוניה ומוסדותיה המוכרים. פעולה מסוג זה תיחשב להפרת משמעת, ותגרור הרחקה משורות המפלגה.

הצעת המיעוט בנושא המשמעת המפלגתית דרשה מתן חופש ביטוי מלא לחברים ולאגודות, ומתן אפשרות, לרוצים בכך, להוציא על חשבונם כתיבת ועלונים, בהם יוכלו להבהיר את עמדותיהם. יש מקום, גרסה ההצעה, לפלורליזם רעיוני, וגם אם המטרה הסופית משותפת לכלל חברי המפלגה, הם רשאים לחלוק על הדרכים להשגת מטרה זו, ולהציע דרכים משלהם.

בהצבעה שנערכה בנושא זה בוועידה תמכו 30 צירים בהצעת הרוב, ו-16 צירים בהצעת המיעוט. במשאל החברים תמכו 351 חברים בהצעת הרוב, ובהצעת המיעוט – 208 חברים.³¹

תוצאות ההצבעה בנושאים אלו, שמשמעותן דחיית עמדת הפראקציה השמאלית בסוגיות עקרוניות והצרת צעדיה, דרבנו אותה לצעד נוסף בכיוון ההתנתקות מהמפלגה. ב' שרמן, אחד מתחבירה, הצהיר, שהואיל והוועידה התייצבה מאחרי רעיון המנוגד לרוח הפועלי-ציונית האמיתית ואסרה על חברי המפלגה לעשות נפשות להשקפותיהם באמצעות התארגנות כלשהי, אין הוא וחבריו רואים אפשרות להמשיך בחברותם במפלגה. אולם, מכיון שבשאלות כמו ההצטרפות לאינטרנציונל צריכה להכריע למעשה התנועה העולמית כולה, דוחים הם את פרישתם מהמפלגה עד לאחר הוועידה העולמית החמישית. על הצהרה ברוח זו, שחיבר שרמן, חתמו אוסטרובסקי, קנטרוביץ, רוזנפלד,

31. מ.ש., "די לינקע פראקציע אויפן פארטיי צוזאמענפאר", יולי 1920.

נובקוב ואדלר.³²

במהלך ועידת פיטסבורג נידונה שאלת ההשתתפות במוסדות הציוניים ושאלת הפלשתיניזם.³³ תוצאות ההצבעה בשאלות אלה לא חפפו את תוצאות ההצבעה בשאלת הקומינטרן והמשמעת המפלגתית. כאן היה רוב גדול לזרם הימני, שגרס המשך ההשתתפות במוסדות הציוניים, ומיעוט קטן בלבד תמך בפרישה מהם. נוצר כאן מעין פרדוקס: תמיכה ניכרת בהצטרפות לאינטרנציונל הקומוניסטי, בד בבד עם תמיכה במוסדות הציוניים, שלדידו של הקומינטרן היו משפתי פעולה עם האימפריאליזם הבריטי. כנראה שעל תופעה זו העיר אחד מחברי הבונד, כי "ככל שמפלגת פועלים יהודית היא יותר 81ן לאומית, כך משתמשים חברה 81ן בשאלות כלליות, בפרזיולוגיה 81ן שמאלית יותר".³⁴

השלב האחרון והסופי בתהליך הפילוג בתנועת פועלי ציון שמאל ובמפלגותיה השונות התרחש בוועידת הברית העולמית בווינה, ביולי-אוגוסט 1920. בוועידה זו הושלם תהליך הפילוג בתנועה, שקיבל תאוצה ניכרת עוד ב־1919, עם הקמת ה"ארגאניזאציאנס ביורו" (לשכת הארגון). בלשכה זו נכללו חברי מפלגת הקומוניסטי של מפלגת פועלי ציון הרוסית (יק"פ) וקבוצות בקרב חברי המפלגות באוסטריה, בצ'כיה ובארצות מזרח אירופה. הארגון קיים קשר גם עם הסד"ק במפלגה האמריקנית. הלשכה החלה בהוצאת עיתון, אוזאנגארד, וכינתה את המפלגות המסונפות אליה בשם שמאל.³⁵ מטרת הארגון היתה לאחד מפלגות וקבוצות בקרב המפלגות, על בסיס התפיסות של האינטרנציונל השלישי, ולהסתפח לשורותיו.

בוועידת וינה התחולל, כאמור, קרע בתנועת פועלי ציון העולמית, כשנקודות המחלוקת היו שאלת ההצטרפות לאינטרנציונל ובעיית ההשתתפות בקונגרס הציוני. נוצרו שני מחנות בברית: המחנה הימני, שכלל בתוכו את המפלגות בארצות-הברית, ובאנגליה, ואת מפלגת אחדות העבודה הארצישראלית. עמדותיו היו: השתתפות בקונגרס הציוני והגשמת התפיסה הקונסטרוקטיביסטית בארץ-ישראל, והצטרפות לאינטרנציונל השלישי, בתנאי ששאר המפלגות הסוציאליסטיות המהפכניות במערב יעשו זאת. המחנה השמאלי, שעמו נמנו הארגונים שהשתייכו לארגאניזאציאנס ביורו, המפלגה הגרמנית, חלק מהמפלגה הפולנית וחלק ממזרח גאליציה, גרס הצטרפות מידית וללא תנאי לאינטרנציונל השלישי.

כשנערכה ההצבעה הועלתה לראשונה הצעת השמאל, שציידה בהצטרפות

32. דברים אלה כתב שרמן מאוחר יותר ב.פ.ג., 15.6.1936 – "פועלי ציון אין אמעריקא – דער פיטסבורגער צוואמענפאר".

33. ראה על כך בהרחבה להלן, בפרק "ציונים על פי דרכם".

34. א' לוטבאק, "קיום אפנייים של תנועת הפועלים היהודית" בתוך: מ' מישקינסקי (עורך), סוציאליזם יהודי ותנועת הפועלים היהודית במאה ה־19, ירושלים 1975, עמ' 160.

35. ראה א' מרגלית, אנטומיה של שמאל, פועלי ציון שמאל בארץ-ישראל (1919–1946), הוצאת מ"ל פרץ 1976 (להלן, מרגלית, אנטומיה של שמאל), עמ' 36. מרגלית משער שזה המקור לשם פועלי ציון שמאל. בלשן, הברית העולמית, עמ' 398.

מידית לאינטרנציונל השלישי, והתוצאות היו 178 בעד, 179 נמנעים (הימין כגוש אחד) ו-1 נגד. ב' וטנברג, שהיה יו"ר הישיבה, הכריז עם סיום ההצבעה, כי הוועידה החמישית החליטה להצטרף מיד לאינטרנציונל השלישי. מכיון שהצעת הימין לא הועלתה להצבעה נגדית ולשמאל לא היה רוב מכריע, נראה כי מבחינה טכנית נכפה הפילוג על ידי היו"ר. בכך פעל וטנברג בשליחות השמאל, תוך ניצול הסיטואציה.³⁶ משלחות המפלגות מארצות-הברית, מבריטניה, מארגנטינה ומארץ-ישראל פרשו והחליטו על קיום דיונים בנפרד, בעוד ששאר המשלחות החליטו להמשיך את דיוני הוועידה. כך היה הפילוג לעובדה קיימת.³⁷ בין ועידת וינה לבין מועד הקמת פועלי ציון שמאל האמריקנית עברו שלושה חודשים של פעילות קדחתנית בסניפים. חברים פרשו מהמפלגה והצטרפו לפראקציה השמאלית. הנהגת המפלגה ניסתה להמעט במספר הפורשים, ודיברה על עשרות בודדות. עם זה הזהירה, כי מן הסתם יש בתוך המפלגה חברים בעלי נטיות שמאליות שטרם פרשו, והם עוסקים בעשיית נפשות לעמדותיהם מבפנים.³⁸

מפלגה קמה

שלושה חודשים לאחר הפילוג כתנועת פועלי ציון העולמית קמה ה"אידישע סאציאליסטישע פארטיי, לינקע פועלי ציון" (פועלי ציון שמאל) האמריקנית. ועידת היסוד של המפלגה החדשה נערכה בניו-יורק, ב-23 ו-24 באוקטובר 1920. 20 סניפים מרחבי ארצות-הברית שלחו צירים לוועידה. מספרם הכללי של חברי המפלגה, עם ייסודה, נאמד בוועידה ב-400. כיושב ראש הוועידה כיהן מ' אודרברג (ממייסדי האופוזיציה הס"ד בפועלי ציון האמריקנית).

הוועידה החליטה פה אחד על הקמת המפלגה, והצטרפותה לברית העולמית של פועלי ציון שמאל. בהצהרה חגיגית נאמר אותה ועידה, כי דרכה של המפלגה "תעלה בקנה אחד, עם עקרונות הסוציאליזם המהפכני ועם האינטרסים של הפועל היהודי".³⁹ מעבר לאופי החגיגי והדקלרטיבי שנשאה הוועידה, כראוי לוועידת יסוד, נידונו בה ענייני השעה שעמדו על הפרק: האינטרנציונל השלישי, איגודים מקצועיים, פעילות ציונית וארצישראלית, פעולות תרבות, ארגון ותעמולה.⁴⁰ בוועידה זו הונחו היסודות למוסדות ודפוסי הארגון של המפלגה. היא קבעה,

36. בלשן, הברית העולמית, עמ' 417-418.

37. מידע מפורט על הוועידה, ראה ידיעות פונים אלוועלטליכען יידישען סוציאליסטישען ארבייטער פארבאנד פועלי ציון, מס' 1. מרגלית, אנטומיה של שמאל, עמ' 48-49; בלשן, הברית העולמית, עמ' 401-427.

38. אפצא"ה, תיק 335, ספטמבר 1920.

39. פ.ש., 11.11.1920, 4-5.

40. החלטות הוועידה בנושאים שהועלו כאן יובאו בפרקים הרלוואנטיים בספרי, בין קומוניזם לציונות, מפלגת פועלי-ציון שמאל בארצות-הברית ובקנדה 1920-1947, העומד לצאת לאור בהוצאת י"ל פרץ.

שהמפלגה תנוהל על ידי ועד מרכזי בן 11 חברים, שייבחר על ידי ועידת המפלגה, ויקבל אישור באמצעות משאל בקרב החברים.

לחברי הוועד המרכזי הראשון נבחרו: ב' אוסטרובסקי,⁴¹ מ' רוניקוף, ש' ליפשיץ, ד"ר ב' ליבר, נ' קוייש, י' מנדלסון, מ' אודרברג, י' שטיינבוים, ש' אדלהייט, י' זליטש וח' קנטרוביץ. למזכיר הוועד, הוא מזכיר המפלגה, נבחר ב' אוסטרובסקי.⁴² תפקיד מזכיר המפלגה היה בעל חשיבות מרובה, שכן הוא ניווט, למעשה, את דרכה של המפלגה. במהלך השנים נבחרו למזכירי מפלגה אישים כמו נ' מישקובסקי, ב' שרמן ופ' גולדמן, שהטביעו חותמם על המפלגה.⁴³ במשך השנים התקיימו תשע ועידות מפלגה בערים שונות בארצות-הברית ובקנדה. מושבו של הוועד המרכזי נע, בהתאם לצורך, בין ניו-יורק ושיקאגו. עם הגידול במספר חברי המפלגה בקנדה, בסוף שנות ה-20, ניתן ייצוג בוועד המרכזי, נוסף למרכז בניו-יורק ובשיקאגו, גם למרכז בטורונטו, וועידות מפלגה נערכו גם בקנדה.⁴⁴

שלושה מרכזים עיקריים היו לפועלי ציון שמאל האמריקנית: בניו-יורק, בשיקאגו⁴⁵ ובטורונטו (האחרון מקבל את משקלו כמרכז, רק בסוף שנות ה-20). המרכז בניו-יורק: אגודות פועלי ציון שמאל השונות בניו-יורק היו מאורגנות ב"שטאדט-קאמיטעט" (הוועד העירוני) שהוקם ב-1921. הוועד פעל בתחומים רבים ומגוונים, כגון חינוך ותרבות, ופעילות פוליטית-מוניציפלית, בעת הבחירות לעיריית ניו-יורק.⁴⁶ חברי המפלגה בניו-יורק היו פעילים באיגודים מקצועיים שונים, כגון איגוד יצרני בגדים, נעליים, פרוות, מעילים וכו'. הוועד עסק בהתרמה למען ה"פאלעסטינער ארבעטער פאנד".⁴⁷ היה זה מרכז המפלגה בארצות-הברית הגדול ביותר מבחינה מספרית, והתוסס ביותר. המרכז בשיקאגו היה השני בגודלו.⁴⁸ חבריו היו פעילים מאוד בתחום החינוכי, ויסדו רשת בתי ספר "באראכאו'ס שול". בשנות ה-20, בתקופת ה"Red Scare", כאשר היתה התנכלות לאנשי שמאל ולחברי איגודים מקצועיים, גילו החברים בשיקאגו מעורבות רבה, ואף יזמו קרן עזרה לאסירים פוליטיים. כמו כן היו פעילים באיגודים מקצועיים ובמסדרי אחווה. באחד מהם, ה"ארבעטער רינג", הקימו ב-1933 אגודה בשם "ז'רובל ברענטש".⁴⁹ הסניף בשיקאגו הוציא, במשך תקופה מסוימת, דו-שבועון משלו, בשם טריבונע.

41. לימים, ראש עיריית רעננה.

42. פ.ש., 4-5.11.1920.

43. על ב' שרמן ופ' גולדמן ניתן לומר, כי השפעתם חרגה מעבר לגבולות המפלגה האמריקנית, והם השאירו את רישומם על תנועת הפועלים היהודית בכללה.

44. על השלוחה הקנדית ראה בהמשך הפרק.

45. יש לזכור כי בשני מקומות אלו הונח בעצם המסד למפלגה, כאשר זו היתה עדיין במצב העוברי של אופוזיציה בתוך פוע"צ.

46. ראה להלן, בפרק "בזירה האמריקנית".

47. קרן למען ארץ-ישראל העובדת, שקמה ביוזמת מפלגות פועלים יהודיות.

48. לפחות עד שנות ה-30. לאחר מכן עלה הסניף בטורונטו במספר חבריו על זה שבשיקאגו.

49. "ז'רובל ברענטש 934 ארבעטער רינג שיקאגע", פ.ג., 1.1.1936.

נוסף לניו-יורק ושיקאגו, היו לפועלי ציון שמאל סניפים בערים פילדלפיה, רוצ'סטר, לוס אנג'לס ודטרויט.

המרכז בטורונטו היה שלוחה של פועלי ציון שמאל האמריקנית, ניתן לו ייצוג במוסדותיה וחבריו הופיעו כלפי הברית העולמית כחלק מן המפלגה בארצות-הברית. ראשיתו בסניף אחד, שהיה בטורונטו. מאוחר יותר נוסדו סניפים במונטריאול (ב-1926) ובוויניפג (ב-1927). המרכז הקנדי התפתח בצורה שונה מן המרכזים בארצות-הברית. אנשיו ברובם המכריע לא נמנו עם פועלי ציון המקומית טרם הפילוג, אלא היו מהגרים שהגיעו לקנדה לאחר הפילוג, בעיקר בעקבות צמצום מיכסות ההגירה לארצות-הברית, באמצע שנות ה-20. למעשה, עם הפילוג בפועלי ציון העולמית בחר רק קומץ קטן מחבריה בקנדה להשתייך לזרם השמאלי. 25 איש בלבד התארגנו באגודה של פועלי ציון שמאל, הקימו את הסניף בטורונטו, בחרו במוזכיר (מ' הוכמיץ) והחלו בפעילות באיגודים מקצועיים, במסדרי אחווה ובסיוע חומרי למפעל בארץ-ישראל.⁵⁰

ב-1922 הגיעה לקנדה קבוצת מהגרים צעירים, חברים לשעבר בארגוני הנוער של פועלי ציון הפולנית, והצטרפה לסניף בטורונטו. מהגרים אלה תרמו לא רק לגידולו המספרי של הסניף, אלא אף לאופיו. היו אלה צעירים אידיאליסטים, נלהבים, שנשאו ברמה את הדגל הפועלי-ציוני-שמאלי, וזאת במדינה שלא גילתה אהדה, בלשון המעטה, לזרם השמאלי בתנועת הפועלים. ואכן, בקנדה של שנות ה-20 היתה חקיקה אנטי-סינדיקליסטית ואנטי-קומוניסטית. פועלי ציון שמאל נפגעה לא פעם מחקיקה זו. כך נאסרה, למשל, הכנסת עיתון התנועה דער פראלעטארישער געדאנק, שנשלח מארצות-הברית לקנדה. יש לציין, שגם הקהילה היהודית בקנדה לא גילתה אהדה יתרה לתנועה השמאלית-סוציאליסטית הזו.⁵¹ גידול משמעותי במרכז בטורונטו חל עם גלי ההגירה הגדולים לקנדה במחצית השנייה של שנות ה-20, כאשר שערי ארצות-הברית הלכו ונסגרו.

חברי המרכז בטורונטו היו פעילים מאוד באיגודים המקצועיים, בעיקר באיגוד העובדים במפעלים לייצור פרוות. בבחירות לוועד הפועל של איגוד זה זכו חברי המפלגה למספר רב של תומכים.⁵² אחד מחברי המפלגה, מכס פדרמן, הגיע לעמדה בכירה בארגון.⁵³ מבחינה חוקתית, כאמור, היו הסניפים בקנדה חלק מהמפלגה האמריקנית, וההחלטות שהתקבלו בוועידותיה חייבו אותם והיו מקובלות עליהם. עם זאת, נמתחה לא פעם ביקורת בקנדה על המפלגה בארצות-הברית. עיקר טענתם היתה, כי המפלגה האמריקנית אינה נותנת מספיק את דעתה, בדינויה ובהחלטותיה, למציאות הקנדית, השונה פוליטית וכלכלית

50. "פון פארטיי לעבן, טאראנטא", פ.ג., פברואר 1927.

51. פאול ל' גאלדמאן, אין גאנג מיט דער צייט, תל-אביב 1973 (להלן: "פ"ל גאלדמאן), עמ' 223.

52. פ.ג., אוקטובר 1929.

53. כאינדיקציה לפעילותו יכולה לשמש העובדה, כי הוא נידון על ידי בית משפט קנדי שלושה חודשי מאסר עם עבודת פרך, על שאיים על שוברי שבתה. פ.ג., 1.8.1934.

מהמציאות בארצות־הברית.⁵⁴

פועלי ציון שמאל בארצות־הברית היתה מפלגה קטנה בהיקפה. עם היווסדה מנתה כ־400 איש,⁵⁵ ונראה שלא הצליחה לגדול הרבה מעבר לזה.⁵⁶ נתונים שנמסרו בוועידת המפלגה בטורונטו⁵⁷ מורים, כי 90% מחבריה היו פועלים בבתי־חרושת, ו־65% מאורגנים באיגודים מקצועיים שונים. כן נמסר, כי 45% מחברי המפלגה היו חברי פועלי ציון לשעבר.

לפני כינון המפלגה יצאו לאור על ידי הסדפ"ק כתבי־העת הבאים: זאמעל כיכער (מאסף) – חוברת אחת; מאנאט־שריפט (ירחון) – שבע חוברות; ופראלעטארישע שטימע – שלושה גיליונות. שני האחרונים שימשו כביטאונים המפלגה לאחר היווסדה. מאנאט שריפט הופיע עד 1922, ואילו פראלעטארישע שטימע המשיך לראות אור עד שנות ה־30. ב־1925 נוסד ביטאון המפלגה דער פראלעטארישער געדאנק. עם עורכיו, במשך השנים, נמנו ב' אוסטרו־בסקי, ב' שרמן ונ' מישקובסקי. ההוצאה לאור של הביטאונים היתה כרוכה בהוצאות כספיות שקשה היה למפלגה לעמוד בהן. מדי פעם היא נאלצה לערוך מגבית בקרב החברים, כדי לאפשר את המשך קיומה של עיתונות המפלגה. יש לציין, כי חרף הקשיים, החל מ־1933 הופיע ביטאון המפלגה דער פראלעטארישער געדאנק ברציפות ובסדירות, אחת לשבועיים. גיליונו האחרון יצא ביוני 1947, החודש בו התאחדה פועלי ציון שמאל עם אחדות העבודה־פוע"צ, וחדלה להתקיים כמפלגה עצמאית.⁵⁸

ב. בזירה האמריקנית

סוציאליסטים מהפכנים בלב הקפיטליזם

מפלגות פועלי ציון שמאל בארצות השונות היו מאורגנות בברית העולמית (ה"פארבאנד") וכפופות להחלטותיה ולקווי מדיניותה. עם זאת, היו ביניהן הבדלים שנבעו מהתנאים הספציפיים של הזירה המקומית של כל אחת מהן. לא הרי המפלגה בפולין, למשל, שפעלה בארץ נחשלת מבחינה כלכלית, תחת משטר של דיכוי לאומי וחברתי, כמפלגה האמריקנית, שנמצאה בלב הקפיטליזם העולמי, במדינה בעלת מסורת דמוקרטית ארוכה.

54. ש.ם.

55. זה על כל פנים האומדן שנמסר בוועידת היסוד. אגב, בפועל טרם הפילוג היו בארה"ב כ־3000 חברים.

56. אין בידי נתונים סטטיסטיים המתייחסים ישירות למספר החברים, וניתן לאמוד את מספרם בדרכים עקיפות. למשל, לרגל ה־1 במאי פורסמו בעיתון המפלגה רשימות של החברים בסניפים השונים, המברכים את המפלגה לרגל החג. ב־1 במאי 1944 היה מספר המברכים כ־340 איש. ב־1946, בוועידת המפלגה בטורונטו, קבל מזכיר המפלגה פ' גולדמן, על כי מבחינה ארגונית לא גדלה המפלגה כלל במשך שבע השנים האחרונות. אפצא"ה, IV, 40–40, ועידת המפלגה, נובמבר 1946.

57. ש.ם.

58. על המיזוג עם אחדות העבודה – פוע"צ ראה "אחרית דבר".

כדי לעמוד על ייחודה של המפלגה האמריקנית, מן הדין לבחון את הקונטקסט בו פעלה. בהקשר זה תעסיק אותנו השאלה, מה קורה למפלגה בעלת אוריינטציה סוציאליסטית-מהפכנית במשטר קפיטליסטי מצליח, שגם המקופחים שבו אינם חפצים לשנותו, אלא רק להשתלב בו ביתר הצלחה. לשון אחר: מה עולה לרעיונות מהפכניים שבית גידולם באירופה, שעה שהם נוזחים על קרקע המציאות האמריקנית.

המפלגה פעלה בארצות-הברית במשך קרוב לשלושה עשורים, שהיו הרי-משמעות בחברה האמריקנית: החל משנות ה-20, שנים של פריחה כלכלית, שנדמו כהגשמת החלום האמריקני הקפיטליסטי במיטבו, דרך השפל הכלכלי בשנות ה-30, שחייב את הקפיטליזם לעשות חשבון נפש ולעבור תמורות, וכלה בשנות ה-40, שנות המלחמה ששינתה את פני העולם כולו.

ונפתח בשנות ה-20:⁵⁹ ארצות-הברית היתה נתונה במשבר כלכלי לאחר מלחמת העולם הראשונה, והתאוששה ממנו במהירות מפליאה. השנים שבין 1921 ל-1929 היו שנים של גאות כלכלית. ההתפתחות הטכנולוגית ושינוי דפוסי הצריכה הגבירו מאוד את היקף הייצור, והגדילו בצורה משמעותית את מעמד הפועלים. התרחבות הפרולטריון יצרה, לדעת סוציאליסטים מהפכנים שם, את התנאים המתאימים להתפתחות מגמות מארקסיסטיות. עוד בסוף העשור הקודם יצאו אנשי הזרם הסוציאליזמוקרטי בפועלי ציון בגילוי דעת הקובע, כי "המרכסיזם הולך ומכה שורש בארה"ב".⁶⁰ ואם בסוף העשור הקודם כך, קל וחומר בשנות ה-20. אולם הקביעה לגבי השתרשות המארקסיזם היתה, כמובן, מופרכת. נראה, כי משאלת לב ודוגמטיות רעיונית מנעו מהסוציאליסטים המהפכנים לפרש את המציאות האמריקנית נכונה.

הפועל בארצות-הברית, מקופח ככל שהיה, לא שאף בדרך כלל למגר את הקפיטליזם. נהפוך הוא: הוא הזדהה עם המערכת הקפיטליסטית, וכל שרצה היה להיטיב את תנאיו בתוכה ולהפוך בעצמו לקפיטליסט. זאת ועוד: אידיאל ההצלחה האמריקני ("החלום האמריקני") הוא בעל מימד אינדיווידואליסטי מובהק, ובנוי על האמונה באחריות הפרט לגורלו, וביכולתו לשנות גורל זה ולהיטיבו ללא הכר, אם רק יתאמץ מספיק. האתוס (ושמא המיתוס) הזה אינו עולה בקנה אחד עם התפיסה המהפכנית, שבה היסוד החברתי-קולקטיבי דומיננטי, ואשר לפיה, הפרט ימצא את תיקונו רק במסגרת כוללת יותר, שתשנה את המשטר הקיים מעיקרו.

תנועת העבודה האמריקנית היתה בעלת גישה פרגמטית, חתרה לשיפור תנאי העבודה והשכר של הפועלים, ולא התיימרה לשנות את השיטה הכלכלית. היא לא הצמיחה מתוכה מפלגת פועלים גדולה וחזקה. גם האיגודים המקצועיים שבתנועת העבודה הצליחו, בימיהם הטובים ביותר, לכלול רק כשליש מכוח

59. אין כאן יומרה לסקור את שנות ה-20, אלא להתייחס בקצרה לאותם היבטים הרלוואנטיים לצורך הדיון בפועצ"ש.

60. ראה לעיל, בפרק "מסיעה למפלגה".

"המתקפה הקומוניסטית" על האיגודים המקצועיים נטלה פועלי ציון שמאל חלק, כאמור, יחד עם A.F.L. ואיגודים מקצועיים נוספים.

מה הביא את פועלי ציון שמאל לעמוד מעברו השני של המתרס, כנגד מפלגה שראתה בה את "התקווה היחידה בארצות-הברית לאיחוד הפרולטריון לקראת מהפכה"? השאלה מתחדדת במיוחד לנוכח העובדה, כי השקפתה ביחס לתפקידם ומעמדם של האיגודים המקצועיים היתה קרובה להשקפה של "מפלגת הפועלים", ומנוגדת לדרכו של ה-A.F.L. ולרוח "הגומפרסיום" השוררת בו.

השיקולים שהביאה לנקוט בעמדה שנקטה בפרשת האיגודים המקצועיים היו בעיקר פרגמטיים וטקטיים. היא טענה, כי "מפלגת הפועלים" מנוכרת כלפי המציאות האמריקנית הייחודית, ועלולה לכפות על האיגודים מהלכים שיעוררו התנגדות עזה. האנטגוניזם שיווצר כלפי הקומוניסטים ימנע יצירת מסגרת מאוחדת של כל הפועלים, ובכך ישרת דווקא את המגמות האנטי-מהפכניות.⁷¹

לאחר כישלון הקומוניסטים בשתי היבשות להשתלט על האיגודים המקצועיים מבפנים, עיצב הקומינטרן מדיניות חדשה. הוא הורה למפלגות הקומוניסטיות להקים איגודים מקצועיים חדשים, מקבילים לאיגודים הקיימים, שיהיו מלכתחילה קומוניסטיים וכפופים ישירות למרות המפלגה.

פועלי ציון שמאל קיימה דיון מיוחד בוועד המרכזי בנושא המדיניות החדשה של הקומינטרן. מסקנת הדיון היתה, כי אין לשלול הקמת איגודים מקצועיים חדשים בענפי תעשייה, שבהם הפועלים עדיין אינם מאורגנים. נהפוך הוא, הדבר חיוני ורצוי. אולם יש להסתייג מהקמת איגודים מקבילים לאלו שכבר קיימים. כפילות כזו, נזקה גדול מתועלתה, שכן הפיצול הזה יחליש את מעמד הפועלים. בלגלוג אמרו הדוברים בדיון על "מפלגת הפועלים": "עם איז דא, אין דער אמריקאנער פארטיי, א שיין ביסל קאמניסטישע ראמאנטיק און רעוואלוט-ציאנער שפיל א טייל פון אט דעם שפיל איז אויך די גרינדונג פון די נייע יוניאנס." (יש בדרכה של המפלגה האמריקנית שמץ רומנטיקה קומוניסטית והצגה מהפכנית. חלק מהצגה זו הוא ייסוד האיגודים החדשים).⁷²

טענה נוספת שהושמעה באותו דיון היתה, שמצב שבו איגוד מקצועי כפוף

הפועלים". היא פעלה בעיקר באיגודים המקצועיים של תעשיות המחס, שהיו איגודים חזקים, שרוב מניינם ובניינם היו יהודים. חלק גדול מן המהגרים היהודים לארה"ב עשו את צעדיהם הראשונים בארה"ב ב"בתי היוע" שהוקמו בהם. על רקע ניסיון ההשתלטות של הסקציה על איגודים אלה, היו עימותים חריפים בינה לבין פועצ"ש.

71. הביקורת שמתחת כאן פועצ"ש על העמדה המנוכרת של "מפלגת הפועלים" ותוצאותיה האפשריות של עמדה כזו, עולה בקנה אחד עם קביעתו של ד' בל, חוקר השמאל המרקסיסטי בארה"ב. בל טוען, כי הקומוניזם בארה"ב סגר עצמו בעולם משלו, מנוכר לחלוטין לסביבה בה פעל, וזאת במכוון, כדי ליצור את הריחוק הפסיכולוגי מהחברה שביקש לשנות מיסודה. הריחוק והניכור שיצרו הקומוניסטים עמדו בשורש הפחד והאיבה הבלתי רציונליים שהתעוררו כלפיהם בחברה האמריקנית. D. Bell, *Marxian Socialism in American Life*, N.Y. 1967 (להלן: דניאל בל) IX, X.

72. ידיעות חודשלאכער, בולעטין פון צ.ק. (לינקע פועלי ציון), שיקאגע, פברואר 1929 - צו דער טרייד יונאן פראגע.

למפלגה, עלול ליצור ניגוד אינטרסים ביניהם. לכל גוף יעדים שונים, ויש לתחום גבול ברור ביניהם. מפלגת פועלים מהפכנית היא ארגון אוואנגרדי של מעמד הפועלים. היא ניצבת בראש המאבק למען סדר חברתי חדש, בעוד שאיגוד מקצועי, הגם שהוא שותף למאבק זה, חייב קודם כל להיערך למאבק היומיומי, למען שיפור תנאיו של הפועל כאן ועכשיו.⁷³ היה זה טיעון משכנע כשלעצמו, אך קצת פרובלמטי, כאשר נשמע מפי פועלי ציון שמאל דווקא. שהרי זו בדיוק הביקורת שהם מתחו על ארגונים כמו A.F.L., בטענה שארגונים אלה נעדרים נקודת מבט פוליטית. טיעון זה גם לא עלה בקנה אחד עם עמדתה של פועלי ציון שמאל בעניין האיגודים המקצועיים, כפי שנוסחה בוועידתה הראשונה, ובה קראה להפוך אותם למנוף לקידום המהפכה.

חברים שנטלו חלק בדיון העלו נימוק נוסף נגד הקמת איגוד מקצועי קומוניסטי. הצלחתה של שביתה, שהיא הכלי האפקטיבי ביותר של איגוד מקצועי, אינה תלויה רק בכוח "נטו" של השובתים, אלא מותנית בקבלת גיבוי וסיוע ממעמד הפועלים כולו. איגוד שיהיה נתון למרות קומוניסטית, סיכוייו לזכות בגיבוי מכלל ציבור הפועלים, אם יכריז שביתה, הם קלושים ביותר, בשל האנטגוניזם שמעוררת המפלגה הקומוניסטית. יוצא מכך, ששביתה שתוכרז על ידי ארגון קומוניסטי נידונה לכישלון מראש. כללו של דבר, הדיון הסתכם בקביעה, שציבור הפועלים האמריקני לא יצא נשכר מהמדיניות החדשה של "מפלגת הפועלים". מדיניות זו, רק תגביר את ניכורה ובידודה של המפלגה הקומוניסטית בציבור העובדים האמריקני.⁷⁴

לסיכום פרשה זו ניתן לומר, כי גם אם נקודת הזינוק בשאלת האיגודים המקצועיים היתה דומה לזו של "מפלגת הפועלים", הרי בהמשך הדרך, בפרקסיס, הסתמן הבדל ברור בין שתי המפלגות. "מפלגת הפועלים" היתה דוגמטית, מנוכרת למציאות שבה פעלה, וכפופה להוראות שבאו מחוץ לזירה האמריקנית. פועלי ציון שמאל היתה פרגמטית יותר, והגיבה יותר בגמישות למציאות האמריקנית. קביעה זו היא יחסית בלבד. בביקורתה על A.F.L. התגלתה הדוגמטיות שלה, ואולי גם מידה של אי הכרת המציאות בארצות-הברית, אפשרויותיה, ובעיקר מגבלותיה. אם את "מפלגת הפועלים" איגפה פועלי ציון שמאל מימין, בשנים אלה, הרי את הזרם המרכזי בתנועות העבודה היא איגפה, בתנועה רחבה מאוד, משמאל.

אף שביחסה לאיגודים המקצועיים התגלתה אי הסכמה בין פועלי ציון שמאל לבין "מפלגת הפועלים", ולו בשאלות טקטיות, הרי שבמישור הפוליטי היא תמכה ב"מפלגת הפועלים".

בבחירות לראשות העיר ניו-יורק, ב-1929, קרא הוועד המרכזי לחברי המפלגה להצביע בעד המועמד של "מפלגת הפועלים". מאמר מערכת בפראלעטארישער געדאנק⁷⁵ שיבח את הפרוגרמה של מועמד "מפלגת

73. שם.

74. שם.

75. "דער וואל קאמפף אין ניו-יארק", פ.ג., נובמבר 1929.

הפועלים", על היותה בעלת צביון מעמדי לוחם, מונחית על ידי טובת הפרולטריון ודואגת להבטחת האינטרסים שלו. בד בבד עם התמיכה, היא גינתה את הסקציה היהודית ב"מפלגת הפועלים" על עמדתה כלפי מאורעות 1929 בארץ-ישראל ותמיכתה החד-צדדית בצד הערבי.⁷⁶

היחס האמביוואלנטי שגילתה כלפי "מפלגת הפועלים", התמיכה בה וגינויה כאחד (גינוי עמדתה של האחרונה גם בשאלה הלאומית וגם בנושא האיגודים המקצועיים) עוררו מבוכה בקרב חברי המפלגה, ומזכיר המפלגה ב' שרמן נדרש לענות על השגות ותהיות בעניין זה. בתשובתו הסביר המזכיר, שמפלגת פועלי ציון שמאל היא חלק מהתנועה הקומוניסטית, גם אם אינה משתייכת פורמלית למסגרותיה (הקומינטרן). בכל השאלות הנוגעות למעמד הפועלים באופן כללי, למשימות הפרולטריון ולדרכי מאבקו, אין הבדל עקרוני בין שתי המפלגות, אף כי אין פירוש הדבר, שהמפלגה משלימה עם הטקטיקה היומיומית של המפלגה הקומוניסטית.⁷⁷

בסיום סעיף זה, מן הראוי לציין, כי הזרם הסוציאליסטי המהפכני בתנועת העבודה האמריקנית, כולל "מפלגת הפועלים", שלא לדבר על מפלגה קטנה כפועלי ציון שמאל, נשאר תופעה שולית. נדמה לי שהשאלה הנכונה שצריכה להישאל כאן, היא לא מדוע לא הצליחו הסוציאליסטים המהפכנים לפרוץ למרכז, אלא כיצד צמחו בכלל תנועות מהפכניות כאלה במציאות הקפיטליסטית האמריקנית. התשובה לכך היא, בין השאר, שמרבית מייסדיהן וחבריהן של אותן תנועות היו מהגרים שנשאו איתם את הרעיונות המהפכניים מן המולדת הישנה. "מפלגת הפועלים", למשל, היתה מפלגת מהגרים ברובה המכריע (רק 10% מחברי המפלגה היו דוברי אנגלית!) וכפי שראינו בפרק הקודם, גם התסיסה הסוציאליזם-מארכסיסטית בתוך פועלי ציון לפני הפילוג נגרמה על ידי מהגרים חדשים מרוסיה ומפולין. ואכן, כאשר הצטמצמה ההגירה מאירופה, בעקבות ההגבלות שהטילה ארצות-הברית במחצית השנייה של שנות ה-20, הצטמצם כוחן של הקבוצות המהפכניות, ומספר חבריהן הלך והתמעט.

שנות השפל ומלחמת העולם השנייה

המשבר הכלכלי הגדול שפרץ בסוף שנות ה-20, והשפל הכלכלי שבא בעקבותיו, זעזעו את אושיות המשק והחברה בארצות-הברית. הגאות הכללית, האמיתית והמדומה, של שנות ה-20, פקעה כבועה וחשפה את חולשותיו של המשק הקפיטליסטי. ארצות-הברית נדרשה לחשבון נפש ולהיערכות חדשה. המשבר פרץ באוקטובר 1929, עם התמוטטות הבורסה בניו-יורק, ונמשך

76. על המחלוקת שיש לפועצ"ש עם "מפלגת הפועלים", ובמיוחד עם הסקציה היהודית, בשאלת ארץ-ישראל ובשאלה הלאומית בכלל, אדון במקום אחר. פרק זה עוסק במציאות בארה"ב, ובאופן שבו התמודדה עמה פועצ"ש. מערכת היחסים עם "מפלגת הפועלים" נידונה כאן בהקשר זה בלבד.

77. ב' שערמאן, "אידישער ארבעטער און די נאועמבער וואלן אין די פארייניקטע שטאטן", פ.ג., ספטמבר 1932.

למעשה עד פרוץ מלחמת העולם השנייה.

התמוטטות המערך הפיננסי, שיתוק תהליכי הייצור ופגיעה קשה במשק החקלאי, גרמו לאבטלה בהיקף שלא נודע כמותו, על כל המשתמע מכך מבחינה כלכלית, חברתית ותרבותית.

ב-1933, עם כניסתו של רוזוולט לתפקידו, הוא יזם היערכות חדשה ("ניו דיל") במטרה לפתור לעומק את בעיות המשק והחברה בארצות-הברית. ה"ניו דיל" חולל מפנה בתפיסה הקפיטליסטית-ליברלית המסורתית, שנתנה לכוחות השוק וליזומת הפרט לנווט את ענייני הכלכלה והחברה, וזאת מתוך הנחה, שאם כל פרט ידאג לאושרו ולרווחתו שלו, ממילא תושג טובת הכלל. המשבר חשף את מגבלותיה של תפיסה זו, והכשיר את הקרקע למפנה. ב"ניו דיל" התגלתה תפיסה חדשה, התובעת מהמדינה אחריות לרווחתה של החברה ולתנאי קיום מינימליים של הפרט. משמעות הדבר היתה התערבות השלטון המרכזי בתהליכים כלכליים וחברתיים.

בארצות-הברית היה פולמוס חריף סביב ההיערכות החדשה. בצד הסכמה נלהבת זכתה התוכנית לביקורת חריפה הן מימין והן משמאל. חוגי הימין ראו ב"ניו דיל" פגיעה בחופש הפרט, וגילו בתוכנית את "טביעת אצבעותיו של הסוציאליזם". גם בשמאל עוררה תוכניתו של רוזוולט חילוקי דעות. בצד הערכה והסכמה של סוציאליסטים מן המשמרת הוותיקה, שטענו כי "ראוי להעניק לרוזבלט כרטיס חבר במפלגה הסוציאליסטית, בשל מימוש רעיונות שהיו נחלתם של הסוציאליסטים משכבר,⁷⁸ חלקו צעירים מליטננטיים במפלגה הסוציאליסטית על התוכנית, ובדומה לזרמים שמאליים אחרים, ובתוכם פועלי ציון שמאל, ראו ב"ניו דיל" טלאי שנועד להציל שיטה חולה ובלתי צודקת.⁷⁹ ביחסה של המפלגה ל"ניו דיל" ניתן להבחין בשתי תקופות. האחת, במהלך יישומה של התוכנית באמצעות חקיקה, והשנייה בדיעבד, כאשר העריכה את ה"ניו דיל" כפרספקטיבה של זמן. בתקופה הראשונה מתחה המפלגה ביקורת חריפה על המערך החדש, בטענה שאין בו ניסיון כן לפתור את מצוקתם של המקופחים, אלא מטרתו לסייע לקפיטליזם השוקע. היא הזהירה, כי ריכוז הסמכויות חסר התקדים בידי הממשל הפדרלי הוא סוג מסוים של אטאטיזם (השתלטות בלעדית של המדינה על ניהול הכלכלה), שעלול לסלול את הדרך לפאשיזם. החוקים החדשים, טענה המפלגה, העניקו לממשלה את הזכות להיות הפוסק האחרון בסכסוכים שבין ההון לעבודה, וחופש הפעולה של העובד נפגע על ידיהם. בהקשר זה תקפה בעיקר את "חוק ואגנר",⁸⁰ שבמסווה של דאגה

78. דבריו של א' קאהן, מראשי הסוציאליסטים היהודים, חבר במפלגה הסוציאליסטית, עורך הפארווערטס רב ההשפעה.

79. ראה בהרחבה I. Howe, *World of Our Fathers, the Journey of the East European Jews to America and the Life they Found and Made*, Simon and Schuster, 1976, p. 349 (להלן: האו).

80. חוק יחסי העבודה הלאומי, National Labor Relations, שהציע סנטור ואגנר. החוק העניק לעובדים את הזכות לבחור איגוד מקצועי, וחייב את המעסיקים להכיר בזכות זו,

לפועלים, בא בעצם ליטול מן העובדים את נשקם האפקטיבי ביותר – השביתה. זאת ועוד: הניסיון שהצטבר לגבי פסיקתו של הגוף הבורר הצביע, כי הכרעותיו היו בדרך כלל לטובת המעבידים.⁸¹

למשבר, בשנותיו הראשונות, היתה השפעה הרסנית על האיגודים המקצועיים. הישגים שהושגו במשך שני עשורים ובמאמץ רב, ירדו לטמיון. תנאי העבודה ב"בתי היוזע" למשל, ששופרו במידה רבה הודות לפעילותם של האיגודים המקצועיים בתעשיות המחט, חזרו להיות כבראשונה. חברים רבים נטשו את האיגודים המקצועיים, והתחזקה מאוד התופעה של שבירת שביתות. עם זאת, לטווח ארוך יותר, היו למשבר הכלכלי תוצאות חיוביות מבחינת האיגודים המקצועיים (נוסף לחקיקה שתוארה לעיל). הצורך להיאבק במשבר ובשפל הכלכלי חיזק את הכרתם המעמדית של העובדים, וקמו ארגונים חדשים, מיליטנטיים יותר מקודמיהם. ב-1936 קם (Congress of Industrial Organization) C.I.O., שאיגד בתוכו עובדים שהיו עד אז בלתי מאורגנים. הוא קם על בסיס תעשייתי רחב (ולא על בסיס ענפי, כמו ה-A.F.L.), תמך במיעוטים ומהגרים חדשים, והנהיג בהצלחה שביתות גדולות בכמה ענפים.

אם ארגון ה-A.F.L., הוגדר על ידי פועלי ציון שמאל כ"סכנה הגדולה ביותר לתנועת העבודה האמריקנית", הרי הארגון החדש, שקם כתוצאה מחילוקי דעות עם ה-A.F.L., הוגדר על ידיה כ"תופעה החשובה ביותר של תנועת העבודה האמריקנית".⁸² המפלגה שיבחה ארגון זה על פעילותו המיליטנטית, על הצלחתו לחדור למקומות עבודה שלפני כן לא היתה בהם דריסת רגל לארגון מקצועי, ועל כך שהארגון "אילץ את הממשלה הפדרלית ואת הממשלות במדינות, להתחשב בזכויות הפועלים".⁸³

כפי שראינו בסעיף הקודם, קראה המפלגה לחבריה להצביע בעד המועמד הקומוניסטי לראשות העיר ניו-יורק, וזאת חרף חילוקי הדעות בינה לבין "מפלגת הפועלים" בשאלה הלאומית ובעניין האיגודים המקצועיים. גם בבחירות הכלליות של 1932 המליץ הוועד המרכזי להצביע בעד מועמד הקומוניסטים.⁸⁴

אולם ב-1936 השתנו פני הדברים. לקראת הבחירות לנשיאות בשנה זו ניטש

ולנהל עם העובדים משא ומתן קולקטיבי. חידושו העיקרי היה בהקמת זרוע ממשלתית בעלת סמכויות (National Relation Board) שתפקח על ביצוע החוק. כנגד זרוע זו יצא קצפה של פועצ"ש. הגיבוי הפדרלי העניק עוצמה לפועלים והעלה את האיגוד המקצועי למעמד של כוח במדינה. ראה מאמרו של ח' גניוי, "פראנקלין רווולט וה'ניו דיל', 1933-1938" בתוך: גוטפלד א' (עורך), החוויה האמריקנית, פרקים בהיסטוריה של ארצות-הברית ובתרבותה, תל-אביב 1986 (להלן: החוויה האמריקנית), עמ' 245-246. לימים חזרה בה פועצ"ש מהביקורת שמתחה על חוק זה.

81. מ' ניימאן, "געשטארבן דער 'נייער דיל' אבער רווועלעטיוס לעבט", פ.ג., יולי 1935.

82. "ברודער קריג הויבט זיך און", פ.ג., יוני 1937.

83. שם.

84. ב' שערמאן, "דער אידישער ארבעטער און די נאוועמבער וואלן אין די פארייניקטע שטאטען", פ.ג., ספטמבר 1932.

ויכוח בוועד המרכזי של המפלגה בשאלה, האם להמשיך את התמיכה המסורתית במועמד "מפלגת הפועלים", או לתמוך הפעם במועמד המפלגה הסוציאליסטית. יש לציין, שעד 1936 לא עלתה כלל שאלה כזו על סדר היום. התמיכה במועמד "מפלגת הפועלים" היתה מובנת מאליה, שכן, חרף הביקורת עליה לא היתה לפועלי ציון שמאל כל אלטרנטיבה ל"מפלגה המהפכנית היחידה בארצות הברית". נשאלת השאלה, מה או מי השתנה הפעם? האם "מפלגת הפועלים" אולי פועלי ציון שמאל? ושאלו יש לתלות את השינוי בתמורות שחלו בארצות הברית בעקבות ה"ניו דיל"? אפשר שכל הדברים פעלו כאן. מכל מקום, נראה שברקע עמדו הפעם דווקא תהליכים בינלאומיים, ובעיקר עליית הפאשיזם באירופה. סכנת הפאשיזם הובאה כנימוק, הן של המצדדים בתמיכה במועמד הקומוניסטי והן של המצדדים במועמד הסוציאליסטי. מזכיר המפלגה, ב' שרמן, תבע לתמוך הפעם בסוציאליסטים, ונימק זאת בכך, כי "הבחירה הניצבת בפני השוקלים את מצעה של מפלגת הפועלים, אינה בחירה בין סוציאליזם לקפיטליזם זם אלא בין דמוקרטיה לפאשיזם" (ההדגשה שלי, "ר). במשתמע, גם אם לא נאמרו הדברים במפורש, עולה מדבריו של שרמן, שלנוכח סכנת הפאשיזם נדחים לפי שעה גם רעיון הדיקטטורה של הפרולטריון וגם הזיקה לברית המועצות. ואפשר שיש כאן כבר סימנים מקדימים לביקורת שמתחה פועלי ציון שמאל אחר כך על ברית המועצות, בעקבות הסכם מולוטוב-ריבנטרופ.⁸⁵

לעומת ב' שרמן, חייב מ' אודרברג משיקאגו (אחד מהמנהיגים הוותיקים והחשובים, ממייסדי הזרם ה"ס"ד, ראה לעיל) את המשך התמיכה בקומוניסטים. התחזקות הפאשיזם, טען, יצרה את הצורך בהקמת חזית עממית, על מנת להתמודד עמו בהצלחה. אין לתמוך במפלגה הסוציאליסטית, שכן היא רפורמיסטית בעמדותיה הבסיסיות, וקשורה לאינטרנציונל השני, שכבר הוכיח את אוזלת ידו במלחמת העולם הראשונה. עליית הפאשיזם בארצות השונות, וחוסר יכולתן של המפלגות הסוציאליסטיות לכולמו, מחזקת את הצורך בתמיכה בדיקטטורה של הפרולטריון ובברית המועצות.

בהצבעה שהתקיימה בוועד המרכזי בשאלת הבחירות תמכו שישה חברים בעמדת שרמן, ואודרברג נותר בודד. יחסי כוחות אלה שיקפו, קרוב לוודאי, את יחסי הכוחות בשאלת הבחירות בקרב כל חברי המפלגה. הברית העולמית ("הפארבאנד") הוועקה להכריע בשאלה זו, בעקבות פניית המפלגה האמריקנית, וסמכה ידיה על החלטת הרוב.⁸⁶

למרות שאודרברג היה בעמדת מיעוט, ונימוקיו לא התקבלו על דעת חברי הוועד, ואף לא בברית העולמית, אנו מוצאים קולות בפועלי ציון שמאל, בשנות ה-30 המאוחרות, שלא זו בלבד שתמיכתם בברית המועצות ובדיקטטורה של הפרולטריון אינה נחלשת, אלא שהם מגנים את "מפלגת הפועלים" (!) על שזנחה רעיונות אלה. במאמר חתום בראשי התיבות מ.מ., מתואר אובדן הצביון הקומוניסטי של "מפלגת הפועלים" בצורה ציורית: אילו היה קומוניסט נרדם

85. ראה להלן, בפרק "על ספו של העולם הקומוניסטי".

86. אפצ"א' 407, IV, 1, תיק 799.

ב־1934 ומתעורר ב־1937, היה נוכח כי פני מפלגתו שונו ללא הכר. הפטיש והמגל נעלמו מביטאונה (הדיילי וורקר) ועל פי תוכנו, אין הוא שונה מעיתון ליברלי כלשהו. אין סימן וזכר לאידיאולוגיה הקומוניסטית בביטאון זה. ברוח זו זוכה לקיתון של צוננים מזכיר "מפלגת הפועלים", בריוידר, שבתגובה לנאום של רוזוולט ברדיו בגנות הדיקטטורה של הפרולטריון, הרגיע את הנשיא האמריקני באומרו, כי מפלגתו השליכה מאחורי גווה את התיאוריות והתוכניות בדבר כפיית משטר סוציאליסטי. המשימות שנקראים חברי "מפלגת הפועלים" למלא, מבטיח בריוידר, מצטמצמות עתה בארגון הפועלים באיגודים מקצועיים, סיוע למחוסרי עבודה והגנה על זכויות האזרח.⁸⁷

כאשר הופיע בריוידר הנ"ל ב־1938 לפני ועדת החקירה נגד פעולות אנטי־אמריקניות, ונשאל כיצד היה נוהג, לו פרצה מלחמה בין ארצות־הברית לברית־המועצות, השיב כי היה יוצא להגנת ארצות־הברית. תשובתו זו זיכתה אותו, בפי כותב מאמר אחר (בן ציון) בכינוי המלגלג "בעסטער אמריקאנער זון" (מעין "ילד טוב אמריקה").⁸⁸

במובן מסוים, "מפלגת הפועלים", היתה מעין נייר הלקמוס של פועלי ציון שמאל. ניתן להבחין בתמורות ובוויכוחים פנימיים בתוכה, על פי היחס והתגובה שלה ל"מפלגת הפועלים". בשנות ה־20 האשימו פועלי ציון שמאל את הקומוניסטים בכך שהם פחות מדי אמריקנים, במובן זה שהם מנוכרים למציאות בארצות־הברית ופועלים על פי תכתיבי הקומינטרן. ובשנות ה־30, בצד הזרם המרכזי, שהפך מתון יותר מבחינת האוריינטציה המהפכנית, והתרחק מ"מפלגת הפועלים", יש זרם פחות מתפשר, המאשים את "מפלגת הפועלים" דווקא על היותה יותר מדי אמריקנית ופחות מדי קומוניסטית. אין ספק ש"מפלגת הפועלים" האמריקנית השתנתה, אך נראה שהיחס של פועלי ציון שמאל כלפיה שיקף לא פעם, לאו דווקא תמורה אובייקטיבית ב"מפלגת הפועלים", אלא תמורה ושינוי בפועלי ציון שמאל.

ואז באה המלחמה העולמית וטרפה את כל המערכות.⁸⁹

בתחילת המלחמה, ב־1940, ערכה המפלגה דיון בשאלה במי מן המועמדים לנשיאות לתמוך; האם במנהיג המפלגה הסוציאליסטית נורמן תומאס, או במועמד הדמוקרטי, רוזוולט. בימים כתיקונם לא ניתן להעלות על הדעת, כי המפלגה תשקול אפשרות של העדפת מועמד קפיטליסטי על פני מועמד סוציאליסטי, אולם עתה הכריעה ברוב קולות לבחור ברוזוולט.⁹⁰ הנימוק המכריע: הבטחתו של רוזוולט, אם ייבחר, להמשיך ולסייע לבריטניה במלחמתה

87. מאמרו של מזכיר מפלגת הפועלים הופיע ב־1.9.1937 במארגן פרייהייט, עיתון הסקציה היהודית של מפלגת הפועלים, וצוטט ב.פ.ג., 15.10.1937, במאמרו "צי וואס אופורטוניזם קאן דערפירן די לעצטע ארויסטרעטונגען פון אירל בראדער".

88. בן ציון, "אז מען וועל געפיל ווערן", פ.ג., אוגוסט 1938.

89. על פועצ"ש בזמן המלחמה ראה בפרקים הרלוואנטים בספרי שעומד לצאת לאור, לעיל, הערה 40. פרק זה מתייחס אך ורק לשאלה, כיצד הכתיבה המלחמה את מהלכיה של פועצ"ש בפוליטיקה הפנים־אמריקנית.

90. מאמר מערכת, "צו די פרעזידענטען וואלן אין אמעריקא", פ.ג., דצמבר 1940.

עם גרמניה. יש לציין, כי אפילו עניין שנראה כה מובן מאליה, כהכרח מיגורו של היטלר, זכה כאן להנמקה מנקודת ראות מעמדית.⁹¹ ניצחונה של בריטניה, אמרה המפלגה, טומן בחובו ערובה לקיום משטר דמוקרטי, שבו גם מעמד הפועלים נהנה מחופש פעולה במאבקו להנהגת הסוציאליזם. העובדה שמפלגת הלייבור מילאה תפקיד חשוב בניהול המערכה, הפיחה תקווה בקרב מעמד הפועלים הבינלאומי, וחיזקה את הסיכוי למהפכה סוציאליסטית. הצלחתה של בריטניה תלויה במידה רבה בסיוע שתגיש לה ארצות-הברית. אי לכך, יש לתמוך ברווולט, המבטיח סיוע כזה.⁹²

אם כי הנימוק המכריע להצבעה עבור רווולט היה כרוך בנושא המלחמה, התייחסו המצדדים גם ל"ניו דיל" וציינו, כי במבט לאחור היתה תוכניתו של רווולט התשובה הנכונה האפשרית למשבר, ומנעה בסופו של דבר סבל רב של מעמד הפועלים.⁹³

בדברי הספד נרגשים שכתב ב' שרמן בביטאון המפלגה, לאחר מותו של רווולט, הוא ציין, שהזמן הוכיח, כי הדרך היחידה להתמודד עם המשבר כשפרץ ב-1929 היתה רפורמות מרחיקות לכת, שהביטוי שלהן היה החקיקה במסגרת ה"ניו דיל". יש לזכור, ציין שרמן, כי חוגי ההון הגדול נלחמו בכל האמצעים שעמדו לרשותם נגד הרפורמות, והללו הצליחו, רק משום נחישותו של רווולט, ומפני שהיה בו הכוח לא רק לתכנן אותן, אלא גם להוציאן לפועל. שרמן העלה על נס את פועלו של רווולט בכל התחומים, ואת גדלות הרוח שגילה דווקא בשעות משבר: אם במשבר אישי – נכותו ומחלתו, או במשבר לאומי – שנות השפל, או במשבר בינלאומי – המלחמה. הוא סיים את מאמר ההספד במלים הנרגשות, "כשמארקס נפטר, אמר אנגלס שהעולם נעשה נמוך בראש, עם מותו של רווולט, איבד העולם לב."⁹⁴

ההכרה בדיעבד בחשיבותו ובערכו של ה"ניו דיל" מלמדת אותנו על התמורות שחלו במפלגה האמריקנית. בראשית דרכה היא ניצבה על מסלול סוציאליסטי מהפכני חסר פשרות, ואילו בסוף דרכה היא השתלבה בסדר הקיים, תוך ניסיון לשפרו מבפנים, ומצאה שביל ביניים בין הרצוי לבין האפשרי.

ג. ציונים על פי דרכם

התפיסה הלאומית של פועלי ציון שמאל כרוכה בתפיסתה הסוציאליסטית-מהפכנית. על הדרך הנפתלת שבין שתי המגמות, הלאומית והמעמדית, התנהלו

91. אין לשכוח שמדובר כאן בשנתה הראשונה של המלחמה, בטרם התגלתה במלוא זועותיה. אבל אין ספק שבדיעבד, הנימוק המעמדי המובא להלן נראה טפל לנוכח האירועים בהם מדובר.

92. מ' מענאכאווסקי, "פאר וועמען דארפן מיר שטימען אין די קומענדע פרעזידענט וואלן? פאר רווועלט!" פ.ג., אוגוסט 1940. וכן מאמר מערכת, "די אויסערן פאליטיק פון סאוועטן פארבאנד", פ.ג., אוקטובר 1940.

93. שם.

94. ב' שערמאן, "פרענקלין דעלאנא רווועלט", פ.ג., מאי 1945.

חייה של המפלגה, ולא על מי מנוחות. חרף ניסיונה ליצור סינתזה בין שתי המגמות, נשארה הדילמה בעינה.⁹⁵ השקפתה המעמדית מנעה ממנה, במשך שנים ארוכות, להצטרף לקונגרס הציוני, ואילו זיקתה הלאומית עמדה בינה לבין הצטרפות לקומינטרן. לפנינו תופעה מעניינת: מפלגה ציונית, על פי דרכה, שאינה חברה במוסדות הציוניים (אלא בשלב מאוחר של קיומה), וקומוניסטית בהשקפתה, מבלי שתשתייך לארגון קומוניסטי כלשהו.

פועלי ציון שמאל האמריקנית והמוסדות הציוניים

שאלת ההשתתפות או הפרישה מן הקונגרס הציוני היתה אחד מקווי השבר שחצו את תנועת פועלי ציון לשני פלגיה. המגמה לפרוש ממוסדות ההסתדרות הציונית הסתמנה, טרם הפילוג, בתוך האופוזיציה הסוציאלי-דמוקרטית שקמה בה (ראה לעיל בפרק א). חברי האופוזיציה לא הסתפקו בקריאה לפרישה מן המוסדות הציוניים, אלא סירבו ליטול חלק בכל ארגון כללי-יהודי שלא נשא אופי מעמדי. הם התנגדו, למשל, ליוזמה שיצאה מיהדות ארצות-הברית לכנס קונגרס יהודי כללי, שיעסוק בצורכי הציבור היהודי בארצות-הברית. ארגון כזה, טענו אנשי השמאל, לא יוכל לגשר על הפער וניגוד האינטרסים שבין המעמדות. לשון אחר: האינטרס המעמדי נראה להם דומיננטי ומשמעותי יותר מכל הצרכים והאינטרסים המשותפים שעשויים להיות לציבור היהודי בכלל.⁹⁶

תחת זאת הציעה הפראקציה השמאלית לכוון קונגרס עובדים יהודי, שיתמקד בחיפוש פתרון לבעיות הכלכליות, החברתיות, התרבותיות והלאומיות של מעמד הפועלים היהודי. העיקרון המנחה של קונגרס כזה צריך להיות מלחמת מעמדות, ומגמתו – שחרור לאומי וסוציאלי של העם היהודי.⁹⁷

בספטמבר 1919 נערך בקרב השמאל האופוזיציוני דיון בשאלה, האם לתבוע מהמפלגה לפרוש מן המוסדות הציוניים. התומכים בפרישה טענו, כי הקונגרס הציוני אינו מייצג אלא את הבורגנות היהודית ואת האינטרסים שלה. לטענתם, כל יום נוסף של חברות בארגונים ציוניים פוגע ומזיק לפעילות המעמדית, הן בגולה והן בארץ-ישראל. מיעוט מבין המתדיינים טען, כי דווקא משום כך אין להשאיר את הזירה בידי הציונות הבורגנית, ויש לעשות הכל כדי להשפיע על מוסדות התנועה מבפנים.⁹⁸

ההתדיינות הפנימית של השמאל הוכרעה לכיוון פרישה. בגילוי דעת שפרסמה הסקציה השמאלית לקראת ועידת פיטסבורג (ראה לעיל) הובע הצורך להטעים ולחדד את ההבדלים שבין הבורגנות הציונית לבין הפרולטריון היהודי, בכל מה שקשור לפעילות במישור היהודי. הבורגנות הציונית, נטען בגילוי

95. ניתן אומנם לומר, כי הדילמה מוכרעת לבסוף לכיוון הלאומי, אולם הדבר מתרחש בשנותיה האחרונות של המפלגה, לאחר שגבה מחיר של פילוגים בתוכה.

96. מאמר מערכת, "וועגן אידישען קאנגרעס", מ.ש., אפריל 1920.

97. מ' ניימאן, "כל ישראל קאנגרעס", אדער ארבייטער קאנגרעס, מ.ש., מאי 1920.

98. ב' אסטראוסקי, "אונזערע באציונגען צי דער אלועלטיקער ציונוסטישער ארגאניזאציע", זאמעל ביכער 1, ספטמבר 1919, עמ' 125.

הדעת, פועלת בשיטות הדיפלומטיה והשתדלנות; האידיאל שלה הוא החייאת היהדות הישנה על תרבותה ושפתה. לעומתה חותרת הציונות הפרולטרית להקמת מרכז חברתי וכלכלי בארץ-ישראל באמצעות מלחמת מעמדות. המסקנה האופרטיבית המתבקשת מכך היא קודם כל פרישה מהקונגרס הציוני ומשאר המוסדות הציוניים, והליכה לפעילות נפרדת.⁹⁹

בוועידת פייסבורג נפלו, כזכור, ההכרעות שפילגו את פועלי ציון האמריקנית. פועלי ציון שמאל שקמה עם הפילוג המשיכה את הקו של האופוזיציה לשעבר, השולל השתתפות במוסדות הציוניים, ואף הקצינה אותו. היא לא הסתפקה בפרישה מן המוסדות הציוניים, אלא ניהלה נגדם תעמולה חריפה בקרב הציבור היהודי.

היא האשימה את ההסתדרות הציונית בכך, שהביאה לפשיטת רגל כלכלית ומוסרית, את מפעל הבנייה בארץ-ישראל. זאת, משום שבהסתדרות זו מיוצגת בעיקר הבורגנות הוערית, שאף פעם לא היתה מסוגלת לפעול בצורה עצמאית, והרשתה לעצמה ללכת שולל ולהיגרר אחרי בריטניה. ההסתדרות הציונית חמרנה את עצמה למצב שבו אין לה ברירה אלא לפנות לבורגנות היהודית הגדולה, וזו תעשה הכל, כדי לבנות קפיטליזם בארץ-ישראל. כל האשליות שהיו נחלתם של פועלי ציון ימין, בדבר כינון סוציאליזם יהודי בארץ-ישראל, ללא מלחמת מעמדות, פקעו עתה ככועת סבון. הפועל היהודי, קבעה פועלי ציון שמאל, צריך להתכונן עתה למאבק חריף ונחוש בקפיטליזם היהודי.¹⁰⁰

ב-1929 הוקמה הסוכנות היהודית המורחבת, שכללה נציגים של ההסתדרות הציונית ונציגים מחוגים יהודיים לא ציוניים, בעיקר בעלי הון והשפעה מארצות-הברית ומאנגליה. במאמר מערכת חריף תקף ביטאון המפלגה את הקמת הסוכנות וטען, כי בכך הועברה למעשה ההנהגה הציונית מן הבורגנות הבינונית והוערית לידי הבורגנות הגדולה, ובכך עברה הנהגת הציונות "פון דער אידישע דעמאקראטיע צו דער אידישע פלוטאקראטיע" (מדמוקרטיה יהודית לפלוטוקרטיה יהודית).¹⁰¹

ב-1933, לרגל כינוסו של הקונגרס הציוני, יצא ביטאון המפלגה במאמר שנשא את הכותרת המלגלגת "אין דעם שקאלים פיבער און קאנגרעס טאראראם" (בתרגום חופשי: דחת השקלים ומהומת הקונגרס).¹⁰² בעל המאמר קרא למעמד הפועלים היהודי לגייס את כוחותיו נגד הקונגרס והחלטותיו. הפלשתינים של העובדים אינו זקוק להכשר מהקונגרס הציוני, ומכל "היהודים הטובים" העושים עתה עסקים בארץ-ישראל, התריס הכותב, וסיים בקריאה להקים קונגרס עובדים יהודי כללי, שירכז את כל הכוחות הפרולטרניים ברחוב היהודי למאבק למען ארץ-ישראל עובדת.¹⁰³

99. "צו די דעלעגאטן פון דער 12 טער פארטיי קאנווענשאן", מ.ש., מס' 5, יוני 1920.

100. שם.

101. פ.ג., 20.9.1929.

102. פ.ג., מאמר של מ' מ', 15.6.1933.

103. שם.

פני הדברים התחילו להשתנות במחצית השנייה של שנות ה-30. אם עד כה הכריע הקוטב (והקייטוב) המעמדי את הכף, ביחסם של פועלי ציון שמאל למוסדות הציוניים, באו צרות היהודים והיטו את הכף לעבר הסולידריות הלאומית. התגברות הנאציזם והפאשיזם באירופה, מצוקת היהודים הגדלה והולכת שם, ועליית חשיבותה של ארץ־ישראל כמקום מקלט, הביאו את המפלגה לערוך רוויזיה ביחסה לציונות המאורגנת, והם החליטו על הצטרפות לקונגרס הציוני, אם כי לא ויתרו על המאבק המעמדי, שיעשה מכאן ואילך בתוך הקונגרס ובמסגרת המוסדות הציוניים. ההחלטה התקבלה בוועידה של הברית העולמית ב־1937.

חודשים מספר לפני כינוס הקונגרס הציוני ה־21 ב־1939, יצא מאמר מערכת בביטאון המפלגה בארצות־הברית ודן בשאלה, מה צריכות להיות מטרותיה של המפלגה בקונגרס, ועל מה עליה להיאבק. על המפלגה לנצל את כמת הקונגרס הציוני כדי לנסות ולשכנע את ההסתדרות הציונית לשנות את מדיניותה המוטעית. יש לחשוף את תכניה האימפריאליסטיים של בריטניה. יש לעשות למען שלום יהודי־ערבי, לא על ידי מליצות אלא על ידי פעולה יומיומית, וטיפוח סולידריות בין הפועל היהודי לערבי. יש להגן על האינטרסים של הפועל היהודי ולפעול להרחבת ההתיישבות הפועלית בארץ־ישראל. וכן, יש לפעול למען שינוי ההשקפה המוטעית, לפיה, בניית כוח לאומי בארץ־ישראל מאפשרת לזנוח את מאבק היהודים להבטחת זכויותיהם בארצות אחרות.¹⁰⁴

לקראת הבחירות לקונגרס זה פרסמה הברית העולמית את מצעה, שכלל את הנושאים הבאים: ניהול מערכה רחבה נגד גזירות הספר הלבן, חיזוק ההגנה העצמית בארץ־ישראל, חתירה להסכם עם הערבים, שיתבסס על הבטחת האינטרסים היהודיים, דחינו הזכות להגירה חופשית ולהתיישבות ללא הגבלות, מחד גיסא, ועל סיוע כלכלי חברתי לציבור הפועלים הערבי מאידך גיסא.

באשר לזירה הפנים־ציונית: המפלגה תבעה כי ייעשה הכל כדי למנוע הסכם עם הרוויזיוניסטים, שהוגדרו על ידיה כגידול פרא פאשיסטי, המסכן כל פעולת בנייה ויצירה, וחותר בכל מאודו להרוס את עמדות הכוח של מעמד הפועלים. הרוויזיוניזם, הצהירה המפלגה, עלול לגרור את היישוב היהודי למלחמת אחים עקובה מדם. אשר לצד הארגוני־ניהולי של התנועה הציונית, תבעה המפלגה יתר דמוקרטיזציה. יש לשים קץ לשיטה שבה ההנהלה הציונית מעמידה את הארגונים השונים בפני עובדות מוגמרות, מבלי להיוועץ במוסדות הנבחרים.¹⁰⁵ באוגוסט 1945, עם תום מלחמת העולם השנייה, נערכה בלונדון ועידה ציונית עולמית, כשעל הפרק: הקמת מדינה יהודית בארץ־ישראל. את ברית פועלי ציון שמאל העולמית ייצגו 'זרובבל מהמפלגה בארץ־ישראל וב' שרמן מהמפלגה

104. מאמר מערכת, "לינקע פועלי ציון, וועגן דעם ציאניסטישער קאנגרעס", פ.ג., מאי 1939.

105. "וואל פלאטפארם פון אלוועלטליכען אידישן ארבעטער פארבאנד, לינקע פועלי ציון, 21 טן ציוניסטישען קאנגרעס", פ.ג., 1.8.1939.

האמריקנית. הברית העולמית הכינה הצהרה ובה עיקרי עמדותיה: המטרה העיקרית של פועלי ציון שמאל היא הפיכת ארץ-ישראל למדינה יהודית סוציאליסטית, שתשתלב בדרציה סוציאליסטית של ארצות המזרח הקרוב. שלטון הפועלים בעולם וכינון דמוקרטיה סוציאליסטית יהיו הערובה להצלחת המדיניות הציונית, של ריכוז ההמונים היהודיים בארץ-ישראל וכינון ישות לאומית עצמאית בה. ניצחון ברית-המועצות במלחמה, ועליית ממשלת הלייבור בבריטניה, עשויים להיות גורם מסייע להגשמת מטרת הציונות, ועל התנועה הציונית להישען גם על כוחות אלה.

בניית הבית היהודי הלאומי בארץ-ישראל, אסור שתבוא על חשבון היישוב הערבי. נהפוך הוא, שיתוף פעולה עם הערבים הוא ערובה להצלחת הבית הלאומי בארץ-ישראל. יש איפוא לתמוך במאבקם של המוני העם הערבי בשלטון הקליקות הפיאודליות וחוגים ריאקציונים אחרים, המסיתים את ההמונים הערביים לכיוון אנטי-ציוני, ריאקציוני ופאשיסטי. מפלגות פועלי ציון שמאל ניצבות איתן על בסיס הדרישה להגשמת האידיאל המקודש של העם היהודי לדורותיו – הקמת מדינה יהודית עצמאית בארץ-ישראל. ואשר על כן תצביע משלחתם בעד קבלת תוכנית בילטמור. אל יתעורר ספק, ולו הקל ביותר, לגבי תמיכתה של פועלי ציון שמאל בהקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל.¹⁰⁶

בנאום בוועידת לונדון הצביע ב' שרמן על מה שנראה לו כתופעה חמורה שעלתה מן הדיונים בוועידה, והיא, התעלמות מהבעיה הערבית. ההנהגה הציונית, אמר שרמן, מהווה מעין מטה כללי של העם היהודי, וככזה שומה עליה להכיר היטב את שדה הקרב העתידי. אולם מהדיונים בוועידה הוא התרשם, שאין היא מצוידת בידע הדרוש. בדברי חיים וייצמן ובן-גוריון לא היתה כל התייחסות לשאלה הערבית. משה שרתוק אכן התייחס לשאלה, אך טען שהפתרון לשאלה הערבית ימצא רק באמצעות המעצמות הגדולות. בקונגרסים הציוניים הקודמים, הזכיר שרמן, טענו שלא הגיעה העת לדון במציאת פתרון לסכסוך היהודי-ערבי, ויש לדחות את הדיון בשאלה זו לתקופה מאוחרת יותר. גישה כזו, של דחיית הדיון בבעיה, היא מוטעית, קבע שרמן. הערבים לא ימתינו עד שראשי התנועה הציונית יתפנו לטפל בבעיה. רוחות חדשות מנשבות בעולם, ואין כל ספק שהערבים ינצלו את הסיטואציה העולמית החדשה שנוצרה. יהיה זה משגה, הזהיר שרמן, לעצום עיניים לנוכח העובדה, שהולכת ומתגבשת תנועה לאומית ערבית המושכת המונים רבים. יש להתחיל מיד בבניית הבנה עם התנועה הלאומית הערבית, ולעשות זאת בעבודה יומיומית, על בסיס של אינטרסים וצרכים משותפים, ולא להסתפק בהצהרות וסיסמאות. לפי שעה, קבל שרמן, אין לנו מהלכים בשום ארגון בקרב האוכלוסייה הערבית. הזמן אינו פועל לטובתנו, לכן יש להזדרז, ליוזם שיחות, לא עם שיח"ם ריאקציונרים, אלא יש לפנות לציבור הערבי הרחב, ולהציע תוכנית פעולה משותפת. בעניין זה יכולה

106. "דערקלערונג פון לינקע פועלי-ציון, צו דער פאליטישער רעזולוציע, פארגלייגט פון זרובבל אויף דער ציוניסטישער וועלט קאנפערענץ אין לאנדאן", ג.פ., 1.10.1945.

להיות תרומתו של ציבור הפועלים המאוגד בהסתדרות בארץ-ישראל גדולה מאוד.¹⁰⁷

ארץ-ישראל

יחסה של פועלי ציון שמאל האמריקנית לארץ-ישראל היה יחס ענייני ומפוכח, ללא רומנטיקה וסנטימנטים היסטוריים. גישתה היתה פונקציונלית: תנאים גיאוגרפיים, כלכליים ופוליטיים מכשירים את ארץ-ישראל, לדעתה, לקלוט בהצלחה את גלי ההגירה היהודיים, שהלכו וגברו אחרי מלחמת העולם הראשונה. יתרונה של ארץ-ישראל על פני שאר ארצות ההגירה, הוא בכך, שבניגוד לארצות הגולה, בהן נדחקים היהודים למקצועות שוליים, בלתי יצרניים וחסרי עמדות כוח מבחינת מאבק מקצועי, ניתן יהיה בארץ-ישראל "לנרמל" את המבנה הכלכלי-חברתי, וליצור פרולטריון ראוי לשמו, אשר ייטול חלק, שכם אחד עם הפרולטריון העולמי, במלחמת המעמדות. ובלשונם:

הקמת מרכז טריטוריאלי בארץ-ישראל איננה אידיליה רומנטית, הקשורה בהקמת אוניברסיטה על הר הצופים. חשיבותו של מרכז כזה תיבחן במידת יכולתו לשרת את האינטרסים הכלכליים, החברתיים והתרבותיים של מעמד הפועלים היהודי. הפתרון הטריטוריאלי של השאלה הלאומית יהודית הוא חלק מתפיסה כוללת של מלחמת המעמדות.¹⁰⁸

בתפיסה זו כשלעצמה אין חידוש, והרי היא ברוכוביסטית ביסודה. אולם נראה כי יש כאן גוון מוקצן של ברוכוביזם, במובן זה, שאין בה כמעט ביטוי למשמעות ההיסטורית של ארץ-ישראל, ולמקום שתופסת משמעות זו בתודעה היהודית. ואם תאמר, שעצם אמונתם, כי העם היהודי ימצא ביטוי לשאיפותיו הלאומיות בארץ-ישראל דווקא, מניחה במובלע את הזיקה ההיסטורית לארץ-ישראל, יש להזכיר, כי לשיטתם של פועלי ציון שמאל, קיימת אפשרות לביטוי לאומי גם בגולה.¹⁰⁹

יתרונה של ארץ-ישראל הוא, איפוא לא בעברה ההיסטורי ולא בזיקה אל עבר

107. "פארצווילונג בויט ניט, רעדע געהאלטן אויף דער ציוניסטישער וועלט קאנפערענץ אין לאנדאן, פון ב' שעראן", פ.ג., ספטמבר 1945. אי אפשר שלא להתפעל, דווקא מתוך פרספקטיבה, מהתבונה וההרואייה לטוח ארוך שיש בנאום זה.

108. מאמר מערכת, "באריכט פון דער קאנווענשאן, אמגראציע אין פאלעסטינע", פ.ש., יולי 1922. ההדגשה שלי, י"ר.

109. אינדקציה מעניינת לכך היא היחס של פועצי"ש לשפת הגולה, היידיש. בעיניהם, לא רק שהיא ביטאה את הלאומיות היהודית לא פחות מהעברית, אלא שהיה לה אפילו יתרון-מה, בהיותה שפת הפרולטריון. ראה לעיל, הפרק "מסיעה למפלגה". המקום היחידי שבו מצאתי התייחסות לערכה ההיסטורי של ארץ-ישראל, ולמשמעות של התודעה ההיסטורית הזו בחיי העם, הוא בפרשת בירוביג'אן. ראה להלן, בפרק "על ספו של העולם הקומוניסטי".

זה, אלא הוא נעוץ בכך, שנסיונות פוליטיות וכלכליות מאפשרות להקים בה מרכז אוטונומי יהודי סוציאליסטי.

הדרך להקמת מרכז אוטונומי-סוציאליסטי בארץ-ישראל אינה קלה. נהפוך הוא, היא כרוכה בקשיים כה רבים, שלכאורה מימושו של מרכז כזה הוא בלתי אפשרי. במאמר שכתב סמוך להקמת המפלגה, מנה ח' קנטרוביץ¹¹⁰ אחד לאחד את הקשיים והמכשולים בדרך להקמת מרכז סוציאליסטי בארץ-ישראל. בפרוגנוזה כמעט מייאשת, מבחינת המפלגה, הוא טען כי מהגרים שיגיעו לארץ-ישראל יהיו בני מעמדות שונים, ואם כי חלקם יצטרפו בוודאי לפרולטריון, הרי שגם הבורגנות היהודית תתחזק בעקבות גלי ההגירה. קשה להאמין, טען, כי הבורגנות היהודית תיאות להשקיע את ההון הדרוש להקמת מרכז יהודי, אם יהיה זה מרכז בעל יומרה סוציאליסטית. ללא משאבים כספיים גדולים, ספק רב אם ניתן לקלוט בארץ-ישראל מיליוני מהגרים יהודים. גורם נוסף שיקשה על הקמת מרכז סוציאליסטי נעוץ בכך, שהבורגנות הארצישראלית תפעל בהתאם לאינטרסים הכלכליים שלה, ותעדיף להעסיק פועלים ערבים ששכרם נמוך, על פני פועלים יהודיים. הפועל היהודי יוותר ללא עבודה וללא מקורות מחיה.

אבן נגף נוספת היא בריטניה. יחסה העוין לקומוניזם אינו סוד, ולכן "אננעמען אז די אימפריאליסטישע ענגלאנד וועט דערלויבן אז אין גרענעצען פון איר אימפעריע זאל געשאפן ווערן א קאמונוסטישער אאויס איז פונקט אזא אומזין ווי גלויבן אז אידישע קאפיטאליסטן וועלן אויף דעם געבען זייערא מיליאנען" (ההנחה שאנגליה האימפריאליסטית תאפשר להקים נאט-מדבר קומוניסטית בתחומי האימפריה שלה, היא הבל ורעות רוח, בדיוק כמו האמונה שקפיטליסטים יהודים ייאותו להשקיע בכך את המיליונים שלהם).¹¹¹

בוועידת היסוד של פועלי ציון שמאל (באוקטובר 1920) היתה שאלת ההגירה לארץ-ישראל והקמת מרכז סוציאליסטי בה, אחד הנושאים המרכזיים. באותו מעמד הוצגה פרוגרמה, שהיה בה ניסיון לתת תשובות לקושיות ולקשיים שהעלה ח' קנטרוביץ במאמרו. עיקרה של הפרוגרמה היה גיבוש דרכים לגיוס ההון הדרוש להקמת המרכז הארצישראלי, מן הפרולטריון היהודי בעולם. התוכנית קראה להקמת ארגונים במפלגות הפועלים בגולה, שתפקידם יהיה לסייע בידי אלה מחבריהם שירצו להגר לארץ-ישראל. כמו כן הציעה התוכנית הקמת מוסד כלכלי, במימון הפרולטריון היהודי והעולמי, שיעזור בתהליכי ההגירה וההתיישבות הפועלית בארץ-ישראל. מוסד זה יפעל גם להקמתו של בנק פועלים יהודי, שיתמקד במימון פעולות הקשורות לארץ. בארץ יש להקים קרן מיוחדת למימון בניית מעונות עובדים, הקמת בתי ספר לילדים והכנת קורסים על סוציאליזם למבוגרים. מפלגות פועלי ציון שמאל בארצות השונות נקראו להגיש סיוע פיננסי ומוראלי למפלגה הארצישראלית.

מעבר להיבט הכלכלי, הדגישה הוועידה, שמרכז סוציאליסטי אוטונומי בארץ

110. מייסדי הזרם הס"ד בפועצ"ש, וממנהיגי פועצ"ש בשנותיה הראשונות.

111. ח' קאנטאראוויטש, "דער ציוניזם און דער אידישע פראלעטאריאט", מ.ש., מרץ 1920.

יכון רק אם ייווצר שיתוף פעולה עם מעמד הפועלים הערבי. יש לעורר את התודעה המעמדית בקרב הפועלים הערביים, ולצעוד איתם יד ביד, במאבקי היום-יום ובמאבק הכולל למען הגשמת הסוציאליזם.¹¹²

כאשר החריפה המצוקה של היישוב היהודי בארץ הצטרפה המפלגה האמריקנית, לא פעם חרף עמדותיה האידיאולוגיות, לארגוני עזרה לארץ. זה היה ויתור גדול מצדה, ולא תמיד היא עמדה בו. פרשת יחסיה עם ארגון המגבית של ה'פאלעסטינע געווערקשאפטן קאמפיין' (פ.ג.ק.) היא דוגמא אופיינית ללבטיה. ארגון זה עסק בעיקר באיסוף כספים למפלגות וארגוני פועלים בארץ. בארגון היו מיוצגים איגודים מקצועיים, מפלגות פועלים יהודיות ומסדרי אחוה. ב-1923 נבחרה בפ.ג.ק. ועדה, שתפקידה היה לעבד תוכנית עבודה בארץ. עם חבריה של ועדה זו נמנה נציג של המפלגה האמריקנית.¹¹³

כיון שבארגון זה נטלו חלק קבוצות מכל גוני הקשת הסוציאליסטית היהודית, נשאה פעולתו אופי שעורר לעתים קרובות מורת רוח בקרב אנשי המפלגה בארצות-הברית. עבודת הארגון למען הקרנות הציוניות, ולא רק למען הפועלים, עוררה התנגדות מצד המפלגה. טענתם של פועלי ציון שמאל היתה, שהארגון הופך, בהשראת פועלי ציון ימין, למוסד ציוני, שאינו נבדל במאומה ממוסדות ציוניים אחרים, והוא מונחה על ידי אותה אידיאולוגיה שוביניסטית המאפיינת אותם. פועלי ציון שמאל מחתה גם נגד פרסומי הארגון בגנות התנועה הקומוניסטית, ובגנות ברית-המועצות. כמו כן חרה לה מאוד, כי הפ.ג.ק. לא הסכים לממן פעולות תרבותיות בידיש.

משלא הצליחה המפלגה האמריקנית להשפיע על הארגון מבפנים, פרשה ממנו, והחליטה על הקמת ארגון אלטרנטיבי בשם 'געזעלשאפט פריינט פון ארבעטער פאלעסטינע' (חברה לקשרי ידידות עם ארץ-ישראל), שיעדו היו: ארגון יהודי-ערבי בארץ-ישראל, מאבק למען הגירה חופשית לארץ, מאבק מעמדי ואנטי-אימפריאליסטי. עיסוקו העיקרי לא יהיה איסוף כספים, אלא מלחמת מעמדות.¹¹⁴

חמש שנים לאחר פרישתה מהפ.ג.ק. החליטה המפלגה האמריקנית לחזור ולהצטרף לארגון. נסיבות הזמן, טען מזכיר המפלגה, מחייבות ללכד את השורות של כל יידי ארץ-ישראל העובדת, שכן, מצד אחד משתולל הטרור הערבי (מאורעות 1936-1939) ומצד שני מעמיד המנדט הבריטי מכשולים בפני הקמת הבית הלאומי יהודי.¹¹⁵

המפלגה האמריקנית גילתה מעורבות רבה בנעשה בארץ. בעת המשבר הכלכלי שפקד את הארץ ב-1927, והאבטלה החמורה בעקבותיו, הצטרפה המפלגה לקריאה שיצאה מה'נאציאנאלער ארבעטער קאמיטט' (ועד הפועלים

112. "די גרינדונג קאנווענשאן, פאלעסטינע ארבייט", פ.ש., נובמבר 1920.

113. מאמר מערכת, "אין די פאלעסטינע געווערקשאפטן קאמפיין", פ.ג., דצמבר 1923.

114. מאמר מערכת, "א דערקלערונג און אויפרוף", פ.ג., מרץ 1932. נראה שארגון זה לא יצא מגדר תוכנית. על כל פנים, לא מצאתי התייחסות אליו בכתובים.

115. מאמר מערכת, "פאר דעם פ.ג.ק.", פ.ג., 1 במאי 1938.

הלאומי), להפריש משכורת של יום אחד לסיוע למובטלים. הבורגנות בארץ ישראל וזו שבגולה, טענה המפלגה, אינה נוקפת אצבע להקלת המצב החמור בארץ. מעמד הפועלים היהודי נדרש עתה, יותר מתמיד, להוכיח כי גורל מעמד העובדים בארץ אינו זר לו. "זיי וועלען ניט לאזן 25.000 ארבעטער חברים וואס זיינען אונדזער אוואנגארד אויף דער שווערסטער קאמפף פאזיציע, דערשטיקט צי ווערן אינם איצטיקן קריזיס" (הם לא יניחו ל-25,000 פועלים חברים, המהווים את חיל החלוץ שלנו בעמדת המאבק הקשה ביותר, להיחנק במשבר הנוכחי).¹¹⁶

כאשר החריפו שלטונות המנדט את צעדיהם נגד היישוב היהודי בסוף שנות ה-30, התארגנו ועדי חירום ברחבי ארצות-הברית וקנדה למען סיוע ליישוב היהודי.¹¹⁷ הכוונה היתה לעורר תנועה המונית נגד הגזרות המתוכננות על ידי ממשלת צ'מברליין. חברי המפלגה הצטרפו לוועדים אלו, אף כי חלקו על כמה מעמדותיהם, וזאת, מכיון שהכירו בחשיבות שביצירת חזית משותפת להצלחת בניית הבית הלאומי היהודי בארץ-ישראל.

במהלך מלחמת העולם השנייה דן הוועד המרכזי של המפלגה בדרכי פתרונה של הבעיה היהודית אחרי מלחמה. מוסכם היה על כולם, שהפעילות למען הארץ צריכה להיות במרכז תשומת לבה של התנועה הציונית: "פאר דער פארווירקלערונג פון דער אידישער נאציאנאלער היים דארף פארווענדעט ווערן דער מאקסימום פון אונזער פאלקס ענערגיע," (יש להקדיש את מירב המאמצים להקמת הבית הלאומי היהודי).¹¹⁸ יש להבטיח את חופש ההגירה ליהודים לארצות שונות לפי בחירתם, טענה המפלגה, אולם עם זאת ראוי להקפיד ככל הניתן, שחירות זו לא תפגע בסיכויי התפתחותו של הבית הלאומי בארץ. המפלגה החליטה גם להילחם בנטיות אסימילטוריות ואנטי-ציוניות בארצות-הברית, ולסייע למדיניות שמגמתה גיוס התמיכה של הנוער ומעמד הפועלים היהודי בעניין ארץ-ישראל.¹¹⁹

מחלוקות מבית

שאלת מעמדה של ארץ-ישראל (הפלשתיניזם) היוותה סלע מחלוקת לא רק בין פועלי ציון שמאל לבין זרמים אחרים בציונות, אלא בראש ובראשונה הסעירה את המפלגה מבית. המפלגה האמריקנית, בעיקר בשנותיה הראשונות, טולטלה בין חברים שהאשימו את הנהגתה בדחיקת ארץ-ישראל לקרן זווית, עד כדי חיסול הפלשתיניזם, לבין אחרים, שבאו להנהגה בטענה הפוכה, לפיה המפלגה שמה דגש יתר על הפלשתיניזם ומזניחה את המאבק הכלל-מעמדי. על האיזון העדין שבין סוציאליזם מהפכני לבין ציונות, אותו ניסתה המפלגה לשמור, קראו

116. "טאג לויין פארין ארבעטענדען ארץ ישראל", פ.ג., 1927.

117. "לינקע פועלי ציון און עמויארדזשענסי קאמיטעטן פאר א"י", פ.ג., 1.11.1938.

118. "החלטות הוועד המרכזי", פ.ג., 1.3.1941.

119. שם.

תיגר בתוכה הן מימין והן משמאל. נ' מישקובסקי, היטיב לתאר זאת בזיכרונו תיו, וכתב בין השאר: "דער 'ויתרוצצו' פון ציוניזם און קאמוניזם, האט איר אויפגעפרעסן" (ה'ויתרוצצו' בין ציונות לקומוניזם, אכל בה בכל פה).¹²⁰ המחלוקת הראשונה בשאלת הפלשתיניזם פרצה במפלגה ב-1923, בסניף הניו-יורקי, בין קבוצת חברים סוציאל-דמוקרטים בנוסח הברוכוביסיטי, ובראשם ר' קנדורסקי, נ' מישקובסקי, ח' קנטרוביץ ומ' ברלס, לבין קבוצה קטנה, אך דומיננטית, שבראשה עמדו ד"ר וטנברג ונ' קויש. ה'ברוכוביסיטים' האשימו את ד"ר וטנברג וחבורתו בקומוניזם ליקווידטורי אנטי-פלשתיני: הם טענו, כי הקבוצה מחבלת בפעולות המפלגה למען ארץ-ישראל, ובוגדת בכך במעמד הפועלים היהודי היושב בה, ולא עוד, אלא שהיא סוחפת איתה את הסניף הניו-יורקי כולו. הם התריעו כי "די באצילן פון ליקווידאציע פון דעם פאלעסטיניזם פארשפרייטן זיך מער און מער אין אונדזערע רייען" (חיידיקי הליקווידציה של הפלשתיניזם הולכים ומתפשטים יותר ויותר בשורותינו), ותבעו לסלק את וטנברג וחבריו מן המפלגה. הואיל ולא הצליחו להביא לסילוקם (וטנברג היה חבר הוועד המרכזי ובעל מהלכים והשפעה בסניף בניו-יורק), החליטו שהם עצמם יפרשו מן המפלגה.¹²¹

אחד מיוזמי הפרישה, נ' מישקובסקי, דחף את חבריו להקים מפלגה חדשה שתהיה בעלת גוון פועלי-ציוני שמאלי "ברוח ברוכוביסיטי טהורה",¹²² שתהיה כפופה ל"ארגאניזאציע קאמיטעט",¹²³ מ' ברלס הצטרף ליוזמות. בפברואר 1923 נערך כינוס של הפורשים, בהנהגתם של מ' ברלס, נ' מישקובסקי, ר' קנדורסקי, י' מגדלסון ואחרים. הם הכריזו על הקמת מפלגה חדשה, "אידישע סאציאל דעמאקראטישע פארטיי פועלי ציון אין אמריקה". המפלגה מנתה עם הקמתה 60 חברים. זמן קצר לאחר ייסודה הגיע מהארץ א' רבוצקי, ממייסדי הארגאניזאציע קאמיטעט, על מנת לגייס למפלגה חברים נוספים. המפלגה הוציאה ביטאון בשם דאס נייע ווארט.¹²⁴ מצעה של המפלגה

120. נ' מישקאווסקי, מיין לעבען און מיינע רייעס, צווייטער באנד, מכסיקו, 1947 (להלן: מישקאווסקי, מיין לעבען), עמ' 377.

121. שם.

122. מישקאווסקי, מיין לעבען, עמ' 378.

123. הארגאניזאציע קאמיטעט (להלן: א"ק) היה גוף שקם ב-1922 כתוצאה מחילוקי דעות עם ברית פועצ"ש העולמית בשאלת ארץ-ישראל. הוא תבע השמת דגש על פעולות למען ארץ-ישראל, וגרס שיתוף פעולה בעניין זה גם עם מפלגות מהברית של פועצ"ש. מייסדיו היו פורשים מפועצ"ש הארצישראלית והיס"ד הרוסית, ראה לעיל, הפרק "מסיעה למפלגה". הארגון הוציא עיתון בשם דער קאמף. בזיכרונותי מספר מישקובסקי, שכאשר הופיע פעם לישיבת הוועד המרכזי עם גיליונות העיתון, טען חבר הוועד וטנברג, כי העיתון הוא "א קאנטער רעוואלוציאנערע זשורנאל", וצריך לאסור את הפצתו בין החברים. תקרית זו היתה אחד הדברים שקירבו את פרישתה של הקבוצה הברוכוביסיטית מן הסניף הניו-יורקי ומן המפלגה בכלל. ב-1924 חדל הא"ק להתקיים, וחבריו שבו והצטרפו למפלגת פועצ"ש ולברית העולמית שלה.

124. ראה, דאס נייע ווארט, תיק III, 26, 73, אפצא"ה.

החדשה היה בנוי על שלושה מרכיבים: סוציאליזם מהפכני, פלשתיניזם אקטיבי והבטחת הזכויות הלאומיות של היהודים באמריקה.

עניין הזכויות הלאומיות של יהודים בארצות מושבם נידון על ידי ר' קנדורסקי כבר בעיתון פועלי ציון ב־1916, וחזר ועלה בנושא מרכזי של המפלגה החדשה. במאמר דן קנדורסקי בהרחבה בעניין וקובע, כי על המדינות השונות להקנות ליהודים היושבים בהן זכויות ייחודיות, שיאפשרו מעין אוטונומיה לאומית-תרבותית. בין השאר תבע, שהיידיש תהיה מוכרת על ידי שלטונות המדינה כשפה הרשמית של הציבור היהודי, והוא יוכל לנהל את ענייניו כלפיה באמצעות שפה זו. כן קבע, כי על המדינה לאפשר חינוך יהודי עצמאי ליהודים היושבים בתוכה.¹²⁵

המפלגה היתה מאורגנת במסגרת ה"ארגאניזאציע קאמיטעט" (א.ק.) וקשורה למפלגות האחרות שאורגנו במסגרתו. ה-א.ק. החזיק מעמד שנתיים ימים, ולאחר פירוקו חזרו המפלגות לברית העולמית של פועלי ציון שמאל.

שנה לאחר ייסודה החליטו חברי המפלגה להתאחד מחדש עם פועלי ציון שמאל האמריקנית. ההחלטה לוותה בוויכוח פנימי, שהביא להרחקתם של המתנגדים לאיחוד המחודש, ובראשם ר' קנדורסקי.¹²⁶

פילוג נוסף במפלגה האמריקנית התחולל ב־1924. כפי שציינתי קודם, התגבשה בשנים 1922-1924 קבוצה של אנשי שמאל קיצוניים, רובם מניו-יורק, ובראשם עמד ד"ר ב' וטנברג, שמילא תפקידים שונים במפלגה, כולל חברות בוועד המרכזי. בגלל המחלוקות הפנימיות החריפות שניטשו במפלגה לא יכול הוועד המרכזי, שמקום מושבו בניו-יורק, לתפקד כהלכה, והוחלט להעבירו לשיקאגו (1924). למזכיר המפלגה מונה ב' שרמן, מאנשי השלוחה בשיקאגו, שקיבל גם את התפקיד של עורך העיתון, פראלעטארישע שטימע, מרגע שמקום מושב המערכת הועתק לשיקאגו. בהשקפותיו נמנה שרמן על המחנה המתון.¹²⁸

ד"ר וטנברג ותומכיו הביעו התנגדות חריפה לפלשתיניזם וצנטריזם, התנגדות שמצאה את ביטויה הן במישור העקרוני והן בפעילות היומיומית. הוועד המרכזי הבחין בכך, שכל צעד שיזמה המפלגה בעניין ארץ-ישראל נתקל במכשולים רבים מצד האגודה הניו-יורקית, שבה היתה, כאמור, השפעה רבה לד"ר וטנברג וחבריו.¹²⁹

125. אידישער קעמפפער, 16.7.1916, "דער פועלי ציוניזם און דער אמעריקאנער פאליטיק".

126. הוא וחבריו הכריזו על עצמם כמפלגה סוציאליזמוקרטית חדשה, ואף הוציאו עלון, שבו השמיצו את הברית העולמית של פועצ"ש וכמה מחבריה, בצורה חסרת תקדים. בעקבות זאת קיבלה הברית העולמית של פועצ"ש החלטה להחרים את קנדורסקי. חרם זה הופעל כאשר הוקמה ועדה למען ארץ-ישראל עובדת, והברית העולמית ייפתה את כוחה של המפלגה לתבוע את הרחקתו מוועדה זו. IV - 407 - 1, ביולטינים 1925, ביולוטיין מס' 9, אפצא"ה.

127. מישקאווסקי, מיין לעבען, עמ' 379.

128. על וטנברג ראה בנספח "ציונים ביוגרפיים", בספרי העומד לצאת לאור, לעיל, הערה 40, וכן בפרק "מסיעה למפלגה".

129. חזור מס' 11 של הוועד המרכזי, 30.6.1924, פ.ב., IV 407, 765, אפצא"ה.

מנהיג המפלגה נשלח משיקאגו לניו-יורק, מצויד במלוא הסמכויות לנקוט בכל הצעדים, על מנת להביא את הפרשה לקצה. הוא הציג בפני החברים הצהרה, בה מספר סעיפים, ותבע מהם לחתום עליה. הסעיפים היו: פועלי ציון שמאל היא חלק מהתנועה הקומוניסטית; הברית העולמית כיחידה אחת, והמפלגות המסונפות אליה, קיבלו את עקרונות הקומוניזם כפי שבאו לידי ביטוי באינטרנציונל השלישי: *ייסודו של מרכז של העובדים היהודים בארץ-ישראל הוא חלק אורגאני מהתפיסה הפועלי-ציונית השמאלית ולא ניתן לנתק ביניהן, הפלשתיניזם אצל פועלי ציון שמאל הוא אקטיבי ובונה (הדגשה שלי, י"ר).* כל חבר מפלגה או מועמד לחברות חייב לקבל במלואו נוסח זה של עקרונות היסוד של פועלי ציון שמאל. מי שמסתייג מהם, מוציא עצמו אוטומטית משורות המפלגה. בנושא המשמעת המפלגתית הודגש שהחלטות שהתקבלו על ידי הוועידה העולמית, או על ידי משאלים בקרב חברי המפלגה, מחייבות כל חבר. החלטות של הוועד המרכזי בעניינים העולים על סדר היום, שאינן סותרות את שלושת העקרונות הראשונים, הופכות לעמדה רשמית ומחייבת של המפלגה. תוכניות פעולה שמתבצעות על סמך החלטת הוועידה, משאל חברים או קביעה של הוועד המרכזי, מחייבות כל חבר או אגודה של המפלגה.¹²⁹

אחרי משא ומתן של שלושה ימים עם החברים, הודיעו 19 מביניהם, שהם מסרבים לחתום על הצהרה בנוסח שהוצע, והיתנו את הסכמתם בכך, שבאופן פרטי תהיה לחברים זכות להתנגד לנקודה זו או אחרת בהצהרה. שרמן לא קיבל זאת, בטענה, שתנאי זה טומן בחובו סתירה: אם מקבלים את עקרונות היסוד אין מקום להטלת ספק כלשהו. אם תובעים את הזכות להביע פקפוק באחד מהסעיפים, משמע שאין השלמה מלאה עם עמדות היסוד. אי אפשר להסכים ובעת ובעונה אחת להטיל ספק באותו עניין. המזכיר החליט להשעות את 19 החברים מחברותם במפלגה, והוועד המרכזי אישר זאת. כדיעבד קיבלה ההשעיה את הסכמת הברית העולמית.¹³⁰

אחרי ההשעיה פנה הוועד המרכזי בגילוי דעת לחברים, ובו הסביר את הפרשה: קודם כל, נטען, לא מדובר בפילוג, אלא בהרחקה של קבוצת חברים מניו-יורק. הידיעות כאילו היו חברים נוספים שפרשו, אין בהן אמת (חוץ משני חברים מפילדלפיה). החברים הללו הורחקו מכיון שחדלו להאמין בפלשתיניזם, ולא מסיבה אחרת. בשנתיים האחרונות ניתן היה להבחין בנטייה של חסלנות בקרב חברים, והוועד המרכזי אינו מוכן להשלים עם כך, שאנשים שאינם מקבלים את הפרוגרמה ימשיכו להימנות עם חברי המפלגה. לאחרונה החריפו הנטיות הליקוידטוריות עד כדי כך, נטען במסמך, שהעלמת עין מהן תסכן את כל המפלגה. שום מפלגה לא היתה מוכנה לעבור לסדר היום על כך. סילוק החברים הללו ישים קץ לתופעה של חתירה נגד המפלגה מבפנים, סיכם גילוי הדעת.¹³¹

130. ב' שערמאן, "אן אם זיין און א מיידל בלייבן", פ.ש., יולי 1924.

131. צ.ק. אידישע סאציאליסטישען פארטיי (לינקע פועלי ציון), צירקולאר 10, שיקאגע, 25.6.1924, פ.ב. IV, 407, תיק 765, אפצא"ה.

החברים שהורחקו הצטרפו לסקציה היהודית ב"מפלגת הפועלים" האמריקנית כקבוצה. אך תוך זמן קצר נבלעו בה כפרטים. ד"ר וטנברג היה פעיל בכמה מוסדות קומוניסטיים בניו-יורק, ופרסם מאמרים בביטאוני המפלגה.¹³² כיצד נראו הדברים בעיני ד"ר וטנברג? הוא טען שקבוצת החברים לא הורחקה מהמפלגה, אלא פרשה מרצונה, לאחר שאנשיה סירבו לתת את הסכמתם להצהרה שפרסם הוועד המרכזי. אל 19 החברים הצטרפו גם חברים נוספים. מספר פעולות שהמפלגה היתה שותפה להן קוממו את הפורשים, טען ד"ר וטנברג, כגון: תעמולה להפצת מניות בנק הפועלים בארץ-ישראל, וזאת כאשר הבנק נשלט על ידי מפלגת פועלים ריאקציונית, ובהנהלת הבנק מכהן נציג של ההסתדרות הציונית, הנהנה מזכות וטו. העובדה שהמפלגה נוטלת חלק ב-פ.ג.ק. אף היא היתה פסולה בעיני וטנברג, מכיון שבכסף שייאסף, ייעשה שימוש כדי להילחם במעמד הפועלים היהודי המהפכני בארץ-ישראל. המפלגה סטתה בדרכי פעולתה ובאידיאולוגיה שלה לכיוון ימני מובהק, ולא ירחק היום, התנבא וטנברג, שאותם חברים שהם עדיין קומוניסטים (בשיקאגו נותרו עוד כמה), יעזבו אף הם את המפלגה.¹³³

איך השפיעה הפרשה על המפלגה? שרמן כתב, שד"ר סירקין קבע במאמר בטעג, ש-21 חברי פועלי ציון שמאל סילקו 19 חברים, ובכך היה קרוב לאמת יותר ממה שחשב. אך כאשר ראה בכך את קצה ההולך וקרוב של המפלגה, הוא טעה. המפלגה שינסה מותניה והחלה בתהליך של שיקום ובנייה. הארגון בקנדה הרחיב את שורותיו והוחל בהוצאת ביטאון של המפלגה (דער פראלעטארישער געדאנק), לוועידה השלישית של המפלגה (1925) נשלחו נציגים מסניפים שהיו פזורים ב-9 מדינות, כך שהיה זה מוצדק לומר שהיא עלתה על דרך המלך.¹³⁴ ב-1924 פרש מהמפלגה ח' קנטרוביץ, שהיה אחד האידיאולוגים המרכזיים שלה בשנים הראשונות לאחר ייסודה. הוא נימק את פרישתו בטענה, שהמפלגה שרויה במשבר הנובע מכך, שרוב חברי ההנהגה חדלו להאמין בפועלי-ציונים, נסוגו מהעניין הפלשתיני, והחלו בתהליך איטי של התמזגות בפדרציה היהודית האסימילטורית של "מפלגת הפועלים". קיוויתי, אמר קנטרוביץ, שעם העברת הוועד המרכזי לשיקאגו, שם הזרם הליקווידטורי אינו כה חזק, תעלה המפלגה על דרך חדשה, אולם לא כך היה. התברר שהמפלגה המשיכה להיות גרורה של הסקציה היהודית במפלגה הקומוניסטית. זאת ועוד: לוועד המרכזי נבחרו חברים שהגנו במפורש על הלכי רוח אנטי-פלשתיניים. חברים כאלו גם ייצגו את המפלגה בארגונים שונים, כגון ה"ארבעטער הילפס קאמיטעט", ונקטו שם קו פרו-קומוניסטי מובהק, כמו חתימה על מכתב שבו הייבסקציה ברוסיה, אשר המיטה חורבן על החיים היהודיים שם, הוכרה כנציגה יחידה של הפרולטריון

132. מישקאווסקי, מיינ לעבען, עמ' 380.

133. תגובה של וטנברג לגילוי הדעת של פועצ"ש בפרייהייט, 29.7.1924. פ.ב., IV 407, תיק 765, אפצא"ה.

134. ב' שערמאן, "פועלי ציונים אין אמעריקא", פ.ג., 1.6.1936.

היהודי. כתוצאה מכל אלו, טען קנטרוביץ, חדלה המפלגה במתכונתה הפועל־ציונית להתקיים, ובתנאים אלו הוא אינו מוצא את מקומו במפלגה, ומשום כך החליט לפרוש ממנה.¹³⁵

אנו רואים, אם כן, כי הפורשים מן המפלגה, משמאל ומימין כאחד, האשימו אותה באובדן זהותה ה"פועל־ציונית". הוויכוח נסב סביב השאלה מהי זהות זו, ומה מתחייב ממנה. בלב הוויכוח נמצאה, בדרך זו או אחרת, שאלת ארץ־ישראל. הוויכוח בעניינה היה בעיקר בשנותיה הראשונות של המפלגה. ככל שהלכה והחריפה מצוקת היהודים בגולה ובארץ־ישראל, כן הלכה והתחזקה הסולידריות הלאומית וההכרה בדבר חשיבותה ומרכזיותה של ארץ־ישראל.

ד. על ספו של העולם הקומוניסטי

"הדורות הקודמים חוו את להט החלום של אידיאות חברתיות, דורנו קפא בקור של מימושן המאכזב."
(מתוך נאומו של ב' שרמן בוועידת המפלגה, טורונטו, נובמבר 1946).

שאלת ההצטרפות לקומוניזם

פועלי ציון שמאל עמדו על ספו של הקומוניזם, אך לא באו בשעריו. חרף השקפתם האידיאולוגית ונטיית לבם, מעולם לא השתייכו לארגון קומוניסטי. הניסיון שעשו בראשית דרכם, ועליו ידובר להלן, להצטרף לקומוניזם, לא עלה יפה. חילוקי דעות, בעיקר בשאלה הלאומית, אך לא רק בה, עמדו כחץ בינם לבין הקומוניזם העולמי, ומנעו מהם להיטמע בקרבו.

הקומוניזם, הוא האינטרנציונל השלישי, נוסד ב־1919 על ידי המפלגה הבולשוויקית. הוא איגד בתוכו מפלגות קומוניסטיות וקבוצות ומפלגות סוציאליסטיות שפרשו מן האינטרנציונל השני, בעיקר על רקע כישלוננו של זה לקיים את הסולידריות הבינלאומית של הפרולטריון במלחמת העולם הראשונה. הבולשוויקים ראו בהקמת הקומוניזם ערובה להתבססות השלטון הסובייטי ברוסיה, ומכשיר לקידום המהפכה העולמית. לשיטתם, תתמש המהפכה העולמית באמצעות מפלגות מהפכניות שיכוננו דיקטטורה של הפרולטריון בארצותיהן.

בקונגרס השני של הקומוניזם, שנערך במוסקווה ב־1920, הותוו היסודות הרעיוניים ודפוסי הארגון שלו, ונקבעו תנאי ההצטרפות אליו. תנאי הקבלה (הידועים בשם "21 התנאים") היו מחמירים מאוד, ונועדו להפוך את הקומוניזם לגוף צנטרליסטי מונוליטי, שישליט מרות מוחלטת על המפלגות המאורגנות בו. לייסוד הקומוניזם היתה משמעות דרמטית, לא רק בכך שהעמיק את הקרע בין העולם הסוציאליסטי לעולם הקפיטליסטי, אלא בכך שהעמיק את הפער בתוך המחנה הסוציאליסטי הבינלאומי. עם הקמתו נוצרו שני מחנות מוגדרים ועוינים

135. מכתב מקאנטאראוויטש, 30.6.1924, פ.ב. IV, 407, תיק 765, אפצא"ה.

זה לזה: המחנה הקומוניסטי-מהפכני המאוגד באינטרנציונל השלישי, והמחנה הסוציאליסטי שהתארגן באינטרנציונל השני במתכונת חדשה.

במהלך 1921-1922 התנהל משא ומתן בין הברית העולמית של פועלי ציון שמאל לבין הקומינטרן, בדבר הכרתו של זה בברית, והצטרפות מפלגותיה לשורותיו. בלב המשא ומתן עמדה שאלת ארץ-ישראל כמקום הריכוז של המוני יהודים, וההכרה בזכות היהודים להגירה. הקומינטרן, הגם שהכיר בנחיצות ההגירה בחיי היהודים, דחה נמרצות את זכות ההגירה לארץ-ישראל דווקא, בטענה כי הפעולה ההתיישבותית שם מחזקת את האימפריאליזם הבריטי. לטענת הקומינטרן, הרעיון הציוני נמנה על התופעות הלאומיות הזעיר-בורגניות, שהשפעתן היא אנטי-מהפכנית, ולכן, כתנאי להצטרפות, הציג את ביטולה המוחלט של האידיאולוגיה הציונית, וכן תבע לחסל את הברית העולמית, וקבע, שעל המפלגות השונות של פועלי ציון שמאל להצטרף לחשיבות הארציות של האינטרנציונל הקומוניסטי.

במקביל למשא ומתן שניהלה הברית העולמית עם הקומינטרן התנהלו דיונים ערים בשאלת ההצטרפות לאינטרנציונל השלישי, בקרב חברי המפלגות של פועלי ציון שמאל השונות, והמפלגה האמריקנית בכללן. בין חברי המפלגה בארצות-הברית שררה תמימות דעים באשר לחשיבות האינטרנציונל השלישי, ובאשר לכורח להצטרף אליו, שכן רק הוא, טענו, מסוגל לקבץ סביבו את מפלגות הפרולטריון המהפכני, להנהיג את המאבק ולחולל את המהפכה הסוציאליטית. החלטה עקרונית בזכות ההצטרפות לקומינטרן התקבלה כבר בוועידת היסוד של המפלגה באוקטובר 1920.

מגמת ההצטרפות לקומינטרן, הגם שזכתה לתמיכה והסכמה נלהבים בקרב אנשי המפלגה בארצות-הברית, לוותה במחלוקות ובוויכוחים מרובים. השאלה הראשונה שעליה נחלקו אנשי המפלגה היתה, האם יש לקבל את "21 התנאים", שהיוו כרטיס כניסה הכרחי לאינטרנציונל השלישי. הדרישות החמורות והמחמירות הללו נועדו להשתית בקומינטרן משמעת ברזל, צנטרליזם ומנוולטיות רעיונית. הן עוררו התנגדות של חברים שטענו, כי "מי קאן ניט פארגלייכן דעם אינטערנאציאנאל מיט איין איינציקער פארטיי, עס איז פשוט אומעגלאך אז איין צענטער זאל זיין ביכולת אריינצודרינגען און ריכטיק אפשאצן די באדינגונגען פון יעדער לאנד באזונדער" (אין להעלות על הדעת אינטרנציונל המתבסס על מפלגה אחת בלבד. זה פשוט בלתי אפשרי, שממרכז אחד ניתן יהיה לשפוט ולהעריך נכונה את התנאים של כל ארץ בנפרד).¹³⁶

מנקודת מבטה של המפלגה, שדרכה התבססה על אושיות הברוכוביזם, היה לסוציאליזם ולקומוניזם ייחוד לאומי שיש לכבדו, ולכן אין לקבל את העיקרון של הכפפת מפלגות בארצות שונות, המתקיימות בתנאים שונים, תחת מרות דיקטטורית אחת.¹³⁷

136. ב' אסטראוסקי, "דעמאקראטיע, צענטראליזם און פועלי ציוניזם", פ.ש., אוקטובר 1924.

137. שם.

המחייבים את קבלת "21 התנאים" היו בדעה, שעל המפלגה להתאים את עצמה למסגרת החדשה ולפעול בהתאם. ואכן, בוועידה הראשונה של המפלגה בארצות-הברית היתה ידם של מחייבי קבלת התנאים ללא סייג על העליונה. החלטות הוועידה חזרו ואישרו את הקביעה של ועידת היסוד, בדבר קבלה ללא תנאי של תביעות הקומינטרן, אומנם תוך הבעת תקווה, שהאינטרסים הייחודיים של המפלגה ירבו בחשבון.¹³⁸ אולם עם קבלת החלטה זו לא תם הוויכוח הפנימי בדבר ההצטרפות לקומינטרן, ונראה שהדיונים בשאלת ההצטרפות רק הלכו והחריפו.

דרישתו של הקומינטרן לבטל באופן מוחלט את האידיאולוגיה הציונית, כתנאי להצטרפות אליו, ועמדתו כלפי ההגירה היהודית לארץ-ישראל, נידונו בהרחבה בין חברי המפלגה. רבים במפלגה (בדומה לשאר המפלגות של תנועת פועלי ציון שמאל), חלקו על עמדת הקומינטרן בשאלות אלו. טענתם היתה, כי הציונות אינה תנועה אוטופית רפורמיסטית ואנטי-מהפכנית, כפי שנתפסה על ידי הקומינטרן. בגיליון די פראלעטארישע שטימע מדצמבר 1921 טען ש' בוגאטש, כי השאלה היהודית לא תוכל למצוא את פתרונה במסגרת המשטר הקומוניסטי ברוסיה. ההגירה היהודית היא תהליך מתמיד, ויש לכוונה למקום שם יוכל הפרולטריון היהודי לחיות בביטחה. ארץ היעד המרכזית היא ארץ-ישראל. בשום מקום אחר לא קיימים התנאים, שבכוחם לסייע להפיכת העם היהודי מעם של ספקולנטים לעם של פרולטריון. ומלבד זאת, קשיי ההיקלטות של היהודים בארצות אחרות אינם מותרים ברירה. הציונות, אם כן, אינה אידיאולוגיה אנטי-מהפכנית. נהפוך הוא: יש בכוחה, בסופו של דבר, להחיש את תור המהפכה הסוציאליט בחיי העם היהודי.¹³⁹

ר' קנדז'רסקי האשים את האינטרנציונל השלישי בזלזול בפרולטריון היהודי ובהתעלמות מצרכיו הייחודיים. התנגדותו של הקומינטרן להכיר בתנועת פועלי ציון שמאל העולמית היא חלק מהעמדה הכללית שלו נגד החיים היהודים, טען. אולם גישה זו של הקומינטרן, הוסיף קנדז'רסקי, אינה צריכה לרפות ידיים ולהחליש את האמונה ואת המאבק למען מהפכה פרולטרית, ואם המפלגה אינה עתידה, כנראה, להיכלל במסגרת הארגונית של הקומינטרן, עליה לקבל את מרותו הרעיונית בכל אותם נושאים שאינם מתנגשים עם האינטרסים של הפרולטריון היהודי.¹⁴⁰

שלא בדומה לוועידה ראשונה, בה התקבלה, בסופו של דבר, החלטה להצטרף לקומינטרן תוך קבלת "21 התנאים" ללא סייג, יצאה הוועידה השנייה בהחלטה המגנה את הקומינטרן על התעלמותו מהפרובלמטיקה המיוחדת של הפרולטריון

138. "באריכט פון דער ערשטער קאנווענשאן", פ.ש., יוני 1921.

139. ש' בוגאטש, "דער דריטער אינטערנאציאנאל און אונזער וועלט פארבאנד", פ.ש., דצמבר 1921.

140. "באריכט פון דער קאנווענשאן, דריטער זיצונג", דיווח מהוועידה השנייה של המפלגה, פ.ש., אוגוסט 1922, הדגשה שלי, י"ר.

היהודי, ועל הימנעותו מהכרה בברית העולמית של פועלי ציון שמאל, וקבעה, כי יש להקים באינטרנציונל השלישי סקציה יהודית, שתכלול במסגרתה את כל מפלגות הפועלים היהודיות המהפכניות. סקציה זו תהיה כפופה להחלטות ולהוראות של המוסדות המוסמכים של הקומינטרן בכל הקשור לטקטיקה הפרולטרית הבינלאומית, אך תהיה אוטונומית בשאלות הנוגעות לחיים היהודיים הספציפיים. הקמתה של סקציה כזו תשים קץ לפעולות הליקווידטור-ריות של הסקציות היהודיות במפלגות הקומוניסטיות.¹⁴¹

המשא ומתן בין הקומינטרן לברית העולמית בשנות ה-20 לא עלה יפה ולא הניב תוצאות מעשיות. שני הצדדים דבקו בעמדותיהם, והניגוד בין האינטרנציונליזם לבין המגמה הלאומית הייחודית לא ניתן לגישור. בקונפליקט בין האינטרנציונליזם לבין הפלשתיניזם גבר אצל פועלי ציון שמאל האלמנט הלאומי על האלמנט המעמדי.

המחלוקת העיקרית בינם לבין הקומינטרן בשנות ה-20 נסבה סביב השאלה הלאומית. והנה, בשנות ה-30, כאשר נידון הנציונליזם הפרולטרי בקומינטרן (קונגרס שביעי 1935), הכיר האינטרנציונל השלישי בכך, שהתפתחותו של הנציונליזם הפרולטרי מושפעת מהתנאים המיוחדים של כל עם. הוסכם בו, שהמאבק הפרולטרי יכול ללבוש צורות לאומיות ייחודיות, ואינו עומד בסתירה לאינטרנציונליזם הפרולטרי. ב' שרמן קבע, ובצדק, כי זו היתה השקפתה של המפלגה מראשית דרכה, ובאיחור רב אימץ אותה הקומינטרן.¹⁴² ואכן, אילו העמדות בשאלה הלאומית, שאימץ הקונגרס השביעי של הקומינטרן בשנות ה-30, היו נחלתו גם בשנות ה-20, עת נוהל המשא ומתן עם ברית פועלי ציון שמאל, היו האחרונים מצטרפים לאינטרנציונל השלישי.

נראה כי יש מידה לא מבוטלת של אירוניה בכך, כי חרף רצונם של אנשי השמאל בפועלי ציון להצטרף לקומינטרן – רצון שגבה את מחירו בפילוג תנועת פועלי ציון לשני זרמים – לא פסקו הוויכוחים בשאלת ההצטרפות גם בתוך הזרם השמאלי, וסופו של דבר הם נשארו מחוץ לאינטרנציונל השלישי.

משהתברר כי המהפכה העולמית אינה בפתח, וברית-המועצות תחזיק מעמד אפילו אם תיוותר המדינה הסוציאליסטית היחידה, איבד הקומינטרן מחשיבותו כמרכז המהפכה הפרולטרית העולמית, והפך לכלי שרת של מדיניות החוץ הסובייטית. מאותו רגע ואילך איבד את עצמאותו. ב-1943 החליט הוועד הפועל של הארגון על פיזורו, והקומינטרן חדל להתקיים.

היחס לברית-המועצות

יחסה של המפלגה לברית-המועצות היה אמביוואלנטי, בדומה לעמדתה כלפי הקומינטרן. בצד התלהבות ותמיכה, בעיקר בשנותיה הראשונות של המהפכה, גילו חבריה יחס מפוכח כלפי ברית-המועצות וכלפי סטאלין, ומתחו ביקורת

141. שם.

142. ב' שערמאן, "דער זיבעטער קאנגרעס פון קאמינטערן", ג.ג., 1.11.1935.

אמיצה ונוקבת במקום שנתבקשה.

בשורה של מאמרים בעיתונות ונאומים בכנסים הביעו חברי המפלגה התפעמות מן המשטר החדש שהוקם והעריכו, שלמהפכה הרוסית משמעות חשובה מבחינת הסוציאליזם העולמי, לא רק בשל הצלחת היישום של העקרונות המהפכניים של הסוציאליזם, אלא גם מכיון שחידדה את ההבדלים בין האלמנטים האפורטוניסטיים לבין האלמנטים המהפכניים בתנועת הפועלים. המהפכה הזרימה דם חדש בקרב המהפכנים והפיחה בהם תקווה, שלא ירחק היום והיא תתפשט למדינות נוספות.

ח' קנטרוביץ, במאמר מנובמבר 1921, הסכים כי הבולשוויקים צריכים לנקוט בכל האמצעים הנדרשים, ללא היסוס, על מנת להבטיח את אחיזתם בשלטון. כישלון הבולשוויזם עלול להנחית מכה קשה לסוציאליזם, ולהעלות כוחות ריאקציוניים, שעשויים להיות גרועים אף יותר מהשלטון הצארי. סכנות אלו הצדיקו הנהגת שלטון טרור ואת הקמתו של מנגנון המשטרה החשאית, הצ'קה.¹⁴³

המפלגה לא הסתפקה בהבעת תמיכה מילוליות. כאשר התברר שבירת המועצות נאלצת להתמודד עם קשיים כלכליים, פנה הוועד המרכזי לכל הסניפים להיערך לפעילות סיוע. עם קבלת הפנייה הראשונה לעזרה, הוקם בניו-יורק ועד מיוחד של פועלים יהודים, שהיווה מחלקה יהודית של ארגון שנקרא "די פרענדס אוף סאוועט ראשע" ("ידידי רוסיה הסובייטית"). חברי המפלגה השתתפו בוועד זה. כן נערכו אסיפות ביוזמת המפלגה, שבהן נאסף כסף למען נפגעי הרעב ברוסיה. בניו-יורק למשל, עלה בידי החברים בשני סניפים לאסוף 1200 דולר.¹⁴⁴

כאמור, עם כל ההערכה במפלגה לברית-המועצות לא נמנעו חבריה מביקורת על תופעות שונות במציאות הסובייטית, ולא נהגו כחסידים שוטים. את המערכה שנוהלה בברית-המועצות נגד טרוצקי, הגדירו חוגים בפועלי ציון שמאל כמשפילה ורוויית שנאה: חטאו הגדול של טרוצקי היה בכך שהוא חלק על הנהגה של סטאלין ומקורביו, ועל הטקטיקה של מפלגות קומוניסטיות בארצות אחרות. ראשי המפלגה הקומוניסטית לא התמודדו עם טיעונו של טרוצקי על ידי הצגת עמדה ברורה ורצינית, אלא בדרך דמגוגית, בשקרים ובהסתה. העלילו עליו שהוא שימש כלי שרת בידי הבורגנות ועשה יד אחת עם האימפריאליזם היפני נגד ברית-המועצות.¹⁴⁵

המפלגה גינתה את מערכת הטיהורים שערך סטאלין בסוף שנות ה־20. אומנם חילוקי דעות פנימיים במפלגה מהפכנית, תוך כדי תהליך של בניית משטר

143. ח' קאנטאראוויטש, "די רוסישע רעוואלוציע און דער אלועלטיכער סאציאליזם", מ.ש., נובמבר 1921. ארגון הצ'קה הוקם מספר שבועות לאחר המהפכה הבולשוויקית. הוא פעל נגד כוחות אנטי-מהפכניים ונקט שיטות ענישה קולקטיביות והוצאה להורג ללא משפט.

144. "באריכט פון דער קאנווענשאן פאר רוסישע הילף", מ.ש., יולי 1922.

145. מאמר מערכת, "קעגן כוליאגאניזם אויף דער ארבעטער גאס", פ.ג., אוקטובר 1927.

סוציאליסטי, הם לגיטימיים ובלתי נמנעים, אך יש משהו לקוי מאוד במערכת, אם מטיחים האשמות כבודות נגד מנהיגים ותיקים, מבלי שניתנת להם אפשרות למשפט הוגן וצודק, טענו בפועלי ציון שמאל. עם זאת ציינו חברים במפלגה, "מיט אלע ביטערע טראפנס, בלייבט די באלשעוויסטע רעוואלוציע די ליכטיקסטע דערשיינונג אין דער היינטיקער וועלט, און מיט פולער באגייסטע-רונג דארף איהר יובל געפייערט ווערן פונם גאנצן אינטערנאציאנאלען פראלעטאריאט" (חרף "הטיפות המרות", נותרה המהפכה הבולשוויקית התופעה המזהירה ביותר בעולם ועל הפרולטריון לחגוג את היובל שלה במלוא ההתלהבות).¹⁴⁶

כמו כן לא ראו בעין יפה את תופעת פולחן האישי של סטלין, שהתפתחה בברית-המועצות. קשירת כתרים לסטאלין כאל עליון יודע-כל ושולט ברזי הלניניזם, ומתווה כיוון בהתפתחות של הספרות והאמנות – היתה דבר מגוחך, מעציב, שאינו יאה ואינו מכובד. זה גם היה מנוגד לעקרונות המאקסיזם, לפיהם התרחשותם של אירועים בהיסטוריה היא תוצאה של תהליכים כלכליים, חברתיים ופוליטיים. מנהיג, גדול ככל שיהיה, עשוי לקדם את התהליך, אך אינו מחולל אותו לבדו. בברית-המועצות רואים את סטאלין כמי שבזכותו התרחשה המהפכה, הושג הניצחון במלחמת האזרחים, הוקם הצבא האדום ועוד; לעומת זאת מתעלמים מהמשגים החמורים שעשה ומדרכו הקלוקלת בכמה תחומים: סילוק יריבים פוליטיים וכינון שלטון אבסולוטי, מדיניות חוץ בלתי עקבית, הסכם אי התקפה עם גרמניה, ההתקפה על פינלנד וכו'.¹⁴⁷ על סידרת משפטי הטיהורים שנערכו בסוף שנות ה-30 נמתחה ביקורת קשה מאוד במפלגה.¹⁴⁸ המשפטים עוררו סידרה של קושיות ותהיות: האם הוצאה להורג של האשמים שירתה את אינטרס המהפכה? האם היו האנשים שהועמדו לדין אשמים בכל מה ש"הודו", ופסק הדין אכן צודק?

בין הנאשמים היו רבים בעלי עבר של עשרות שנים בצמרת התנועה המהפכנית, ומהם שהנהיגו את מהפכת אוקטובר, כגון הנשיא הראשון של האינטרנציונל הקומוניסטי ואחרים. טענו נגדם, שפעלו באמצעי טרור וארגנו קונספירציה על מנת לחסל את ראשי הממשל הסובייטי ואת מנהיגי המפלגה. הם הואשמו לא רק בכך שכרתו ברית עם האויב הוותיק של המהפכה, טרוצקי, והפכו לנושאי כליו, אלא גם שקיימו קשר עם הגסטאפו. אם אומנם הנאשמים, שנמנו על שיכבת מנהיגי המהפכה, ביצעו את הפשעים המיוחסים להם, האין זה מטיל צל על המהפכה בכלל? שאלו פועלי ציון שמאל, והוסיפו באירוניה, שאילו לנין היה חי, מן הסתם היה ניצב גם הוא על דוכן הנאשמים. וייתכן שעוד שנים

146. מאמר מערכת, "דער יובל פון דער רוסישע רעוואלוציע", פ.ג., נובמבר 1927.

147. א' שולמאן, "אויפן שוועל", פ.ג., ינואר 1940.

148. תקופת הטיהורים הגדולים החלה ב-1934 ונמשכה עד 1938. במהלכה נאסרו, הוגלו ונרצחו רבבות אנשים; נערכו משפטי ראווה שבהם הועמדו לדין אישים מצמרת המפלגה והמדינה, וחלק ממפקדי הצבא הבכירים. הסבל האישי והנוזקים שנגרמו למדינה כתוצאה מהטיהורים היו כבדים ביותר.

מספר אף סטאלין יועמד לדין... זאת ועוד: כל ההאשמות הללו לא התבססו על שום דוקומנט או עדות, ולכן אי אפשר לראות את פסק הדין כאמין וחוקי. לא יעלה על הדעת שכל 16 הנאשמים הודו, וכולם ללא יוצא מהכלל נמצאו חייבים בדין. מנקודת השקפה מארקסיסטית ניתן אולי להצדיק את המשפטים, בעובדה שהם משרתים את המהפכה. השאלה היתה האם זהו קנה המידה היחיד שיש להביא בחשבון, כשבוחנים תופעה זו, והאם אין בכך משגה חמור, לנוכח הזלזול באמות מידה מוסריות. משפטים אלו הם כחלום בלהות לפרולטריון הבינלאומי, רבים מבין ידידיה של ברית-המועצות חשים עצמם מדוכאים ומאוכזבים. הפרולטריון הבינלאומי זכאי וחייב לתבוע מממשלת ברית-המועצות הוכחות ברורות לאשמת הנידונים, ואם הן לא יועמדו לרשותו, עליו להקים טריבונל משלו, שיגיע לשורש האמת. זכות זו מוקנית לו מתוקף העובדה, שרבים מבני מעמד הפועלים נפלו למען הצלחת המהפכה, ורבים מהם מוכנים גם עתה להגן עליה בחירוף נפש.¹⁴⁹

כמה מהצעדים שנקטה ברית-המועצות בתחום מדיניות החוץ, בשנתיים הראשונות לפרוץ המלחמה, עוררו תמיהה ותדהמה בקרב פועלי ציון שמאל, כמו אצל רבים וטובים בעולם הקומוניסטי ותומכיו. ראש וראשון היה הסכם מולוטוב-ריבנטרופ (23 באוגוסט 1939), שעיקרו היה הסכם אי התקפה בין גרמניה לברית-המועצות וחלוקת פולין בין שתיהן. קשירת הקשר בין הדיקטטור רה היטלריסטית לבין הדיקטטורה הסטאליניסטית, היתה בבחינת תקיעת סכין במחנה הקידמה והסוציאליזם, טען מאמר מערכת מספטמבר 1939, והוסיף: היתה בכך בגידה מבישה בתנועת הפועלים הבינלאומית והכתמת זכרם של מאות אלפי הלוחמים, שהקריבו את חייהם למען המהפכה. אין לראות בצעד זה דבר פתאומי. סטאלין התכונן לכך במשך שנים. הוא השמיץ, כלא וחיסל את כל אלו שעלולים היו להכשילו. הוא גרם להשחתה ולביורוקרטיזציה של התנועה הקומוניסטית בארצו, ולנזקים גדולים לתנועת העבודה הכללית. ועתה הוא מסייע להיטלר לבצע את תוכניות הכיבוש וההשתלטות שלו.¹⁵⁰ להסכם היתה גם השלכה חמורה מנקודת מבט יהודית, כי משמעו הוא, שכמחצית מיהודי פולין, כמיליון יהודים ברומניה ומאות אלפי יהודים בליטא ובהונגריה יהיו בתחום ההשפעה והשליטה של היטלר. בתקופה שהיא אולי הקשה ביותר בהסטוריה של העם היהודי, מסייעת ברית-המועצות לצורר הגדול ביותר שהיה לעם היהודי.¹⁵¹

ב' שרמן טען במאמר זה, שסקירת היחסים בין גרמניה לברית-המועצות מלמדת, שב-1918 נפגשו נציגיהן של המדינות בברסט-ליטובסק, האחד כמנצח והשני כמובס. 21 שנה לאחר מכן נפגשו שני הצדדים שוב בברסט-ליטובסק, אך הפעם כשותפים לגזילה, העושים יד אחת בחלוקת השלל. התברר גם, שנוסף

149. ב' שערמאן, "דער פראצעס פון די 16 אין מאסקווע", פ.ג., פברואר 1937.

150. מאמר מערכת, "מלחמה פלאקערט אין אייראפע", פ.ג., ספטמבר 1939.

151. שם. על ביקורת פועצ"ש בשאלת היחס ליהודים ראה בהמשך הפרק.

להסכם הנייטרליות עם גרמניה, חתמה ברית-המועצות על הסכם סחר עמה, שיש בו משום סיוע ישיר. כן דוות, שסטאלין שיגר משלחת צבאית לגרמניה. ונשאלה השאלה, האם צפוי הסכם צבאי בין שתיהן בעתיד?

היטלר השתלט על פולין ללא כל עילה מוצדקת, טען שרמן, אך בכך הסתבך במלחמה קשה עם בריטניה וצרפת. סטאלין, לעומת זאת, לא נטל שום סיכון בצעד שעשה. הוא עט על הקורבן חסר האונים וסייע להכנעתו הסופית. האם יכולה להיות איזושהי הצדקה לכך שברית-המועצות שותפה לעיסקה כה נתעבת, עם אחד מגדולי הרודנים בהיסטוריה האנושית?¹⁵² האכזבה של פועלי ציון שמאל מצעדה של ברית-המועצות היתה כפולה ומכופלת, הן מנקודת מבט יהודית והן מנקודת מבט סוציאליסטית.

זמן קצר לאחר פרוץ המלחמה, נשא סטאלין עיניו להשתלטות על כמה מדינות, כמו פינלנד והארצות הבלטיות. ה"צידוק" לכך היה, שזה עשוי לחזק את ברית-המועצות ולהחיש את בוא הסוציאליזם לאותן ארצות. על חלק מהארצות הוא אכן הצליח להשתלט. מסתבר שפעל בשיטות דומות לאלו של היטלר, האשימוהו פועלי ציון שמאל, ואין נפקא מיניה אם עשה זאת למען המהפכה והאינטרסים של מדינה סוציאליסטית. אלה אינם מצדיקים שום מעשה נבלה.¹⁵³

חמורה במיוחד היתה הפלישה של ברית-המועצות לפינלנד. כזכור היא פלשה לפינלנד מכיוון שזו סירבה להיעתר לדרישותיה לווייתורים טריטוריאליים. לאחר כחצי שנה של מלחמה קשה נכנעה פינלנד. מעמד הפועלים והחוגים הפרוגרסיביים שנדהמו מהסכם מולוטוב-ריבנטרופ, ספגו זעזוע נוסף וחמור אף יותר מההתקפה הברוטאלית של הצבא הסובייטי על האוכלוסייה שוחרת השלום של פינלנד. הצבא הרוסי הטיל פצצות על ערים שלוות והרג אלפי פועלים ואיכרים פינייים, שנלחמו להגנת העצמאות של ארצם.

העיתונות הקומוניסטית העתירה שבחים על הצבא הרוסי, על כך ש"שחרר" את הפועלים והאיכרים הפיניים מעולם של הקפיטליסטים הנצלנים, ובכך החיש את בוא הסוציאליזם. וכותב המאמר שאל, האם ניתן לכוונן סוציאליזם באמצעות כלי משחית כמו מטוסים, משחתות, וטנקים? משטר כזה ייבנה כראוי רק אם יצמח מלמטה, מתוך העם, בתמיכת חלק גדול ממנו, ולא באמצעות כפייה על עם שלם, הרואה בצבא הרוסי פולש זר. ברית-המועצות ניצלה את הסיטואציה הבינלאומית הסבוכה כדי להרחיב את שטחי שלטונה. היא נהגה בעצם כמו מעצמות אימפריאליסטיות אחרות, ולא ירחק היום והיקף השטחים שבשליטתה יהיה יותר גדול מזה של רוסיה הצארית.¹⁵⁴ הגיע המצב לידי כך, שרוזוולט התערב לטובת פינלנד ופנה למולוטוב בתביעה שברית-המועצות לא תדאא אומות קטנות. האין זה מביש, שעניי עמים קטנים נשואות למעצמה קפיטליסטית, כדי שתחליף אותם מאחיותה של מדינה סוציאליסטית? שאלו פועלי ציון

152. ב' שערמאן, "פון ברעסט ליטאוסק ביז ברעסט ליטאוסק", פ.ג., אוקטובר 1939.

153. מ' מענאכאווסקי, "אין די אינטערעסן פון סאציאליזם", פ.ג., נובמבר 1939.

154. מ' מענאכאווסקי, "די רוסישע פינישער מלחמה", פ.ג., דצמבר 1939.

שמאל.¹⁵⁵

כן נטען, כי הניצחונות הגדולים של היטלר במערב אירופה (בתחילת 1940) והקרב הקשה והגורלי בין גרמניה לבריטניה לא גרמו לשום שינוי במדיניות החוץ הסובייטית, ולא העיבו על הקשרים בין ברית-המועצות לגרמניה. מנהיגי ברית-המועצות לא העריכו נכונה, שניצחונן של היטלר משמעו שיעבוד האנושות לדורות רבים, ואם ידה של גרמניה תהיה על העליונה במלחמה עם בריטניה, היא לא תניח לברית-המועצות לזמן רב, ובמוקדם או במאוחר תצא להילחם נגדה במגמה להרסה ולהכחידה. לעומת זאת, ניצחונה של בריטניה טומן בחובו ערובה לקיומו של משטר דמוקרטי, שבו גם מעמד הפועלים נהנה מחופש פעולה במאבקו להנהגת הסוציאליזם. העובדה שמפלגת הלייבור ממלאת תפקיד חשוב בניהול המערכה מפיתה תקווה בקרב מעמד הפועלים הבינלאומי ומחזקת את הסיכוי למהפכה סוציאליסטית.¹⁵⁶ משתמע מכך, שמדיניות החוץ הסובייטית היתה שגויה לא רק מנקודת מבט כלל-אנושית והומאנית, אלא גם מהפרספקטיבה של מהפכה סוציאליסטית.

פלישת גרמניה לברית-המועצות (יוני 1941) יצרה קונסטלציה חדשה והעמידה את פועלי ציון שמאל בפני דילמה: האם להשקיף בשוויון נפש על המערכה לחיים או למוות שניהלה ברית-המועצות, זו שחתמה על הסכם מולוטוב-ריבנטרופ וכל המשתמע ממנו, או להתגייס להגנתה "בלי חשבון". העמדה המקובלת במפלגה היתה, שמעמד הפועלים צריך לסייע לברית-המועצות ולמנוע בכל מחיר את נפילתה. יש להגיש לה את מלוא העזרה המוראלית והמאטריאלית. אין לנצל את קשיי ברית-המועצות ולהתנות את העזרה בתנאים כלשהם. הסיוע צריך להינתן לא רק מכיון שהיא עתה שותפה בחזית האנטי-פאשיסטית, אלא מכיון שעל אף מגרעותיה וכישלונותיה, היא המדינה היחידה שבה שולט מעמד הפועלים המהפכני.¹⁵⁷

ביטול "האינטרנציונל" כהמנון ברית-המועצות, בשנות ה-40, והחלפתו בהמנון חדש, המבטא בתוכנו את הרוח והמהות של הממשל הסובייטי, שיקף את ההתפתחויות שהתחוללו בברית-המועצות בשנים אלה. "האינטרנציונל" ביטא את שאיפתה להנהיג את הפרולטריון הבינלאומי ולהיות עמוד האש של המהפכה הסוציאליסטית העולמית, ואילו ההמנון החדש הדגיש בפסיקה האחרונה שלו את שלימותה הבלתי נחלקת של ברית-המועצות – תפיסה מנוגדת לחוקה הסובייטית, שהטעימה בבירור את זכות הפרישה של כל רפובליקה מהברית. בהמנון הוזכר גם סטאלין, כמנהיג גדול שהוביל את ברית-המועצות להישגים רבים. לדעת פועלי ציון שמאל, זוהי תופעה שלא היתה קיימת אפילו בממלכת הצארים במאות ה-18 וה-19, ובוודאי שלא בשום המנון של מדינה דמוקרטית.¹⁵⁸

155. לעיל, הערה 153.

156. מאמר מערכת, "די אויסערן פאליטיק פון סאוועטן פארבאנד", פ.ג., אוקטובר 1940.

157. 'קרונסקי, "אין א נייער סיטואציע", פ.ג., 1.8.1941.

158. 'גאטליב, "פארוואס דער 'אינטערנאציאנאל' האט נישט געקענט מער זיין דער סאוועטישער הימן", פ.ג., 15.1.1944.

ההבחנה בליקויים ובעוולות של המשטר הסטאליניסטי לא מנעה מהמפלגה בחינה מאוזנת של הדברים. המהפכה הבולשוויקית, טענו, היתה בלתי נמנעת, לנוכח הנסיבות ההיסטוריות, ועוררה בראשיתה, ובצדק, ציפיות ותקוות רבות. ליכותה של ברית-המועצות ניתן לזקוף הישגים רבים, כמו ביטול היוזמה הפרטית, פיתוח התעשייה, הלאמת קרקעות וחלוקתן בין האיכרים, ביעור הבערות, שוויון זכויות לנשים, חיסול הגזענות והאנטישמיות בכללה, השוואת זכויות היהודים לזכויות עמים אחרים, על ידי פתיחת שערי משק המדינה בפניהם ומתן אפשרות להתפתחותם החופשית בתחומיה. כאשר החלו השליטים לנקוט באמצעים שלא היו מקובלים על פועלי ציון שמאל, כמו חיסול המהפכנים הוותיקים, היא מחתה על כך. המפלגה לא רצתה לענות אמן באופן עיוור. הביקורת היתה ביקורת של ידידי אמת, שלא היו מוכנים להשלים עם העיוותים. הטרגדיה של ברית-המועצות החלה מרגע שהשלטון עבר לידי סטאלין, אמרו במפלגה. הפתרון טמון, אולי, במהפכה חדשה, שתשים קץ לסטאליניזם ותביא לבנייתה של חברה חדשה, על יסודות אחוה וסוציאליזם טהור. האידיאה של הסוציאליזם לא פשטה את הרגל.¹⁵⁹

לסיכומו של עניין זה יש לומר, שפועלי ציון שמאל עשתה תחילה מאמצים להצטרף לקומינטרן, אך לא היתה מוכנה לעשות זאת במחיר של ניהלים לאומי. בהתנגשות בין אינטרנציונליזם לבין פלשתיניזם היתה ידו של האחרון על העליונה. המפלגה גם לא חסכה את ביקורתה על ליקויים ופגמים בתיאוריה ובפרקטיקה של הקומינטרן, ובסופו של דבר נותרה מחוץ למסגרתו. הביקורת על ברית-המועצות היתה עניינית וממוקדת בתופעות שונות, שהצביעו על עיוותים וסילופים. המפלגה נשארה נאמנה לאידיאל של הסוציאליזם, אך לא לשליטים שהתיימרו ליצג אותו ולפעול בשמו. דברי הכיבושין יצאו מפי אנשים שהעניין היה יקר ללבם, ושהוכיחו אומץ לב ועמידה על עקרונות.

פועלי ציון שמאל ובעיית יהדות ברית-המועצות

מאמר מערכת שהופיע בביטאונה של המפלגה במרץ 1927 סקר עשר שנים למהפכת אוקטובר, ושייב בין השאר, את האפשרות שפתח המשטר הסוביטי בפני עמיה המדוכאים של רוסיה הצארית, לטפח אוטונומיה תרבותית לאומית. המאמר הצביע על עניין זה כעל אחד מהישגיה הגדולים של המהפכה.¹⁶⁰ מעניין להשוות הערכה זו לדברים שנשא ב' שרמן, כ-20 שנה מאוחר יותר, בוועידת המפלגה.¹⁶¹ העצמאות כביכול שהעניקה ברית-המועצות לרפובליקות השונות בתוכה אינה אלא אחיזת עיניים, טען שרמן באותו נאום. גורלן של הרפובליקות מוכרע מלמעלה, על ידי המוסדות המרכזיים של המפלגה הקומוניסטית. על האוטונומיה הלשונית שניתנה לרפובליקות אמר הנואם בלעג, כי אפשר היה

159. מ' מענאכאוסקי, "טראגדיה רוסלאנד", פ.ג., ינואר 1940.

160. מאמר מערכת, "מיט דען יאר צוריק", פ.ג., מרץ 1927.

161. קרוב לוודאי שגם כותב מאמר המערכת ב-1927 היה ב' שרמן. בתקופה זו שימש כמזכיר המפלגה, ונהג לא פעם לכתוב מאמרי מערכת.

לראות בה הישג גדול, אלמלא ידענו, כי העניקה ללאומים השונים רק את הפריביליגיה לשיר הללויה לסטאלין בשפתם שלהם.

ההבדל בין שתי ההערכות שיקף את אכזבתה של המפלגה מיחסה של ברית־המועצות לשאלה הלאומית בגבולותיה. ואם היא איכזבה ביחס ללאומים השונים היושבים בקרבה, קל וחומר שאיכזבה ביחס לשאלה היהודית. שהרי היהודים מלכתחילה לא נהנו מן האופציות שנפתחו, כך או אחרת, בפני עמיה השונים של ברית־המועצות. ואכן, כבר באותו מאמר מוקדם, המשבח את ברית־המועצות ויחסה ללאומיה, קובל הכותב, כי היהודים שבתחומה, בגלל מצבם האקסטריטורי־ריאלי, לא זכו להכרה בזכויותיהם הלאומיות, ותובע מברית־המועצות שתשנה את עמדתה ותכיר ביהודים כעם.

במאמר הנזכר (משנת 1927) שיבח הכותב את תהליכי הפרודוקטיביזציה שעוברים על עמי ברית־המועצות, אך ציין את הקושי המיוחד שיש לציבור היהודי בעניין זה. הציבור היהודי חייב לעבור מהפך מעיסוקיו המסורתיים לחקלאות ולתעשייה, והמאמר קרא לשלטונות לסייע ליהודים בתהליך המעבר למקצועות יצרניים. ואומנם, במסגרת תהליכי הפרודוקטיביזציה של היהודים, נעשו ניסיונות בראשית שנות ה־20 לישבם באוקראינה ובקרים. ניסיונות אלה לא עלו יפה, ובמקומם הוצעה לבסוף תוכנית בירוֹביג'אן הידועה.

פועלי ציון שמאל האמריקנית קיבלה בברכה את עצם ההכרה בצורך במרכז יהודי אוטונומי, הגלומה בתוכנית בירוֹביג'אן, אך באותו זמן חלקה על עמדתה של המחלקה היהודית במפלגה הקומוניסטית (הייבסקציה), שראתה בבירוֹביג'אן את התשובה ההולמת האחת למשאלות הלאומיות של העם היהודי. "כיצד נכנה עמדה זו", שאלו פועלי ציון שמאל, "תמימות או שרלטנות?" אכן, ניתן לישב אלפי משפחות יהודיות בבירוֹביג'אן, אך האם ניתן לראות בה פתרון לשאיפות הלאומיות של העם כולו? הייתכן לראות בה תחליף לארץ־ישראל? תנאי האקלים בבירוֹביג'אן, הזהירו, לא יאפשרו לישוב בה יותר מעשרת אלפים איש. ומה על השאר? אין בתוכנית זו מענה לצורך בריכוז טריטוריאלי של היהודים הפזורים בעולם, יש בה לכל היותר מענה חלקי לבעיית יהודי ברית־המועצות.¹⁶²

ב־1934 יצאה התוכנית לפועל, ובירוֹביג'אן הוכרזה כטריטוריה יהודית אוטונומית. המפלגה בירכה על הקמתה, וראתה בעצם הקמתה הכרה מצד ברית־המועצות בסטאטוס של היהודים כעם, והכרה בכך, שקיומם הנורמלי מחייב טריטוריה לאומית. עם זאת, היא שבה והזהירה שאין לראות בבירוֹביג'אן תחליף לארץ־ישראל.¹⁶³

במאי 1937 יצא הוועד המרכזי של המפלגה האמריקנית בגילוי דעת בשאלת בירוֹביג'אן, הבוחן אותה לאחר הניסיון שהצטבר במשך שלוש שנות קיומה. הוא פתח בקביעה העקרונית, כי לעם החותר להגשמת מאוויי בטריטוריה

162. נ' מישקאווסקי, "די נייע ארץ ישראל אויפן טייך אמור", פ.ג., מרץ 1928.

163. צ.ק. פון לינקע פועלי ציון "וועגן בירא־בידוֹאן", פ.ג., אפריל 1934.

כלשהי, צריכה להיות זיקה היסטורית כלפיה, כדי שיהיה לה כוח משיכה לגביו.¹⁶⁴ ואכן, הניסיון המצטבר לגבי בירוביג'אן מוכיח, כי כוח משיכתה חלש מאוד. מעטים מיהודי ברית-המועצות היגרו אליה, קל וחומר יהודים מחוץ לברית-המועצות. וכל זאת, למרות לחצי ההגירה הכבדים של יהודים בשנים אלה. לעומת בירוביג'אן, הצליחה ארץ-ישראל לקלוט, אפילו בשנת המאורעות (1936), כ-30 אלף איש, יותר מכל ארצות הפוזורה ביחד.¹⁶⁵

הממשלה הסובייטית טענה כי נתנה, באמצעות בירוביג'אן, פתרון לבעיה הלאומית המסובכת ביותר במאה ה-20. על כך השיבו פועלי ציון שמאל, כי היא מתעלמת מקיבוצים יהודים היושבים בארצות אחרות. הזכות לכינון ישות עצמאית אינה בלעדית ליהודי ברית-המועצות, ופתרון בעייתם שם אין משמעו פתרון השאלה הלאומית היהודית בכללה. זאת ועוד: פתרון נוסח בירוביג'אן מצדיק עקרונית גם את הפלשתיניזם (היינו הזכות לאוטונומיה טריטוריאלית), ואשר על כן תובעים חברי המפלגה, כי ברית-המועצות תגלה יחס אוהד גם להקמת מרכז יהודי בארץ-ישראל.¹⁶⁶

תוכנית בירוביג'אן לא הגשימה את הציפיות שתלו בה. בשטח בו ניתן לישב מיליוני איש התיישבו בין 30 ל-40 אלף יהודים – שיעור נמוך מכלל האוכלוסייה היהודית בברית-המועצות. על הסיבות לכישלונה של בירוביג'אן עמד ביטאונה של המפלגה במאמר שפורסם ב-1940. הכישלון טמון בעיקר בכך שבירוביג'אן היא טריטוריה המנותקת מכל ההקשרים ההיסטוריים והתרבותיים היהודיים, וככזו, לא היה בה כוח משיכה לאומי. יהודים המנטרלים מכל רגש לאומי, אין בכוחם לבצע משימה לאומית, קונסטרוקטיבית. "בירוביג'אן מוז ארויפואקסן פון אינערכלעכען נאציאנאלן ווילן פון די מאסן גופא" (בירוביג'אן צריכה לצמוח מרצון לאומי פנימי של ההמונים).¹⁶⁷ להלכה, העניקה ברית-המועצות טריטוריה לאומית אוטונומית ליהודים, למעשה היו היהודים בבירוביג'אן כמעין "נאצינאל קיינעמס לענד" (ארץ שום לאום), סיכם את הפרשה ב' שרמן.¹⁶⁸

האם זכו היהודים לביטוי לאומי אמיתי בברית-המועצות? במאמר ארוך, שפורסם בביטאון המפלגה ב-1946, ניסה י' גוטליב לענות על השאלה. להלן עיקרי דבריו:

אכן, היו עיתונים יהודיים, ספרות יהודית ובתי ספר יהודיים בברית-המועצות. אולם היתה זו "תרבות מטעם", ששירתה את השלטונות הסובייטיים

164. זהו אחד הטקסטים הבדודים שמצאתי, שיש בו התייחסות לחשיבות ההיסטורית של טריטוריה. מכל הלאו שלהם לגבי בירוביג'אן משתמע ההן לגבי ארץ-ישראל, וההן כאן אינו רק מבחינת היתרונות הגיאוגרפיים-פוליטיים והכלכליים המכשירים את ארץ-ישראל להיות מרכז טריטוריאל, אלא עולה מכאן גם חשיבותה ההיסטורית, וחשיבות התודעה ההיסטורית לגביה – גישה לא אופיינית לפועצ"ש. ראה בעניין זה לעיל, הפרק "ציונים על פי דרכם", סעיף שני.

165. מתוך גילוי דעת של הוועד המרכזי של המפלגה, פ.ג., מאי 1937.

166. מאמר מערכת, "ביראבידושנים אויף העכערן עטאפ", פ.ג., אוקטובר 1936.

167. מ' מענאכאווסקי "זשידואי דא פאלעסטינע" אין א נייע אויפלאגע", פ.ג., פברואר 1940.

168. ב' שערמאן, "דער יידישער חשבון מיט די קאמיניסטן", פ.ג., מאי 1943.

ולא את הצרכים הלאומיים האותנטיים של היהודים היושבים בה. העיתונות היהודית-סובייטית לא מצאה לנכון לדווח מאומה על גורל היהודים בארצות הכיבוש הנאצי, אלא שנתיים לאחר פרוץ המלחמה, עם הצטרפותה של ברית-המועצות אליה. דבר זה מעיד על אופיה של עיתונות זו. הספרות היהודית הסובייטית דלה ביותר. אין בה כמעט התייחסות לעברו של העם, וכשכבר יש התייחסות כזו, הרי היא באה במגמה ללעוג לעבר זה ולהכפישו. ביחסה של הספרות הזו אל העבר היהודי, טען גוטליב, היא מזכירה לא פעם את פרסומי ה"שטרמר" הנאצי. (!) ובתי הספר היהודים? ילד שלומד במ אינו יודע ואינו מכיר כלל את מורשתו התרבותית-לאומית.

גם הוועד האנטי-פאשיסטי שהוקם, על מנת ליצור קשר עם יהודים בארצות אחרות, כחלק מהמאמץ המלחמתי, זוכה לקיתון של צוננים במאמרו של גוטליב. היהודים שפעלו במסגרתו, כגון סרגיי אייזנשטיין ואיליה אהרנבורג, היו משוללי כל זיקה ליהדות. כך גם סופרים כמו פרץ מארקיש ואיציק פפר, שבכתביהם התייחסו בבוז ובלעג להיסטוריה היהודית. בפעולותיהם הרחיקו הקומוניסטים היהודים את הנוער מהיהדות, גרמו לדמוראליזציה בקרב האינטליגנציה, ולא נטלו חלק בשום פעילות סיוע ליהודים שהיו במצוקה בארצות השונות.

עם תום שש שנות המלחמה הנוראות וחיסול שלישי מהעם, היו ציפיות ותקוות שברית-המועצות תתמוך במאבק הצודק של העם היהודי לשחרור לאומי, ושתבין טוב יותר מאשר מדינות אחרות את מלוא המשמעות של הטרגדיה היהודית, ואת הדחיפות במציאת פתרון לשאלות הקיום העיקריות של העם היהודי. ואכן, היו כמה סימנים, שגישתה לבעיה היהודית עומדת להשתנות. הנציג הסובייטי בוועידת האיגודים המקצועיים בלונדון (1946) הביע תמיכה בהחלטה המצדדת בהקמת בית לאומי בארץ-ישראל, והשגריר הסובייטי הכריז באנקרה, שברית-המועצות לא תשכח את אלו שסייעו לה בזמן המלחמה בדרכים שונות. אולם, טענו פועלי ציון שמאל, מתוך מאמרים שהופיעו אחרי כן בעיתונות הסובייטית, נראה שהגישה הבסיסית של ממשלת ברית-המועצות כלפי הישות היהודית הלאומית בארץ-ישראל לא השתנתה. המאמרים הללו העלו טיעונים שונים נגד הבית הלאומי היהודי, ביניהם גם כאלו הלקוחים מהארסנל הפיאודלי-ערבי האנטי-יהודי, על העוולות שגרמה העלייה היהודית לאוכלוסי הארץ הערבים. הדברים הופיעו בביטאון סובייטי רשמי הנותן ביטוי לעמדות הממשלה הסובייטית.¹⁶⁹

כללו של דבר, המפלגה לא היססה למתוח ביקורת על גילויים שונים של המדיניות הסובייטית בשאלה היהודית, אם בפרשת בירוביג'אן או בנושאים אחרים. היא לא היתה מוכנה לקפל את דגלה בשאלה הלאומית, אף אם הדבר הוביל אותה להתנגשות עם ברית-המועצות, מעוז הסוציאליזם. נראה לי, כי אין מלים הולמות יותר לסיכום סעיף זה, מדבריו החרפים של ב'

169. י' גאטליב, "מיט אין אילווע וייניקער", פ.ג., נובמבר 1946.

שרמן, כנאום שנשא בוועידת המפלגה: "דער קאמוניזם פארוואנדלט די יידישע ישובים אין טרוקענע צווייגן וואס זיינען אפגעריסן פון דעם פאלק בוים, און האבן ערגעץ קיין ווארצלען ניט" (הקומוניזם הפך את הקיבוצים היהודיים לענפים יבשים שנתלשו מעץ העם היהודי ואין להם שורשים בשום מקום אחר).¹⁷⁰

אחרית דבר

ביוני 1947 התאחדה פועלי ציון שמאל האמריקנית עם אחדות העבודה-פועלי ציון. איחוד זה היה חלק מתהליך שהחל במפלגת פועלי ציון שמאל בארצות השונות לאחר מלחמת העולם השנייה, והסתיים באיחוד מלא בין ברית פועלי ציון שמאל לבין מפלגת אחדות העבודה. התהליך הונע הן על ידי יוזמה מקומית, שפתחה בה פועלי ציון שמאל הארצישראלית, והן על ידי ההכרה של הברית העולמית, כי הבעיות הקשות שבפניהן ניצבת התנועה הציונית לאחר המלחמה מחייבות גיבוש אגף שמאלי חזק בתוכה, שייטול חלק בהתמודדות עמן, ויטביע את חותמו על דרכי פתרון.

את תהליך האיחוד פתחה, כאמור, פועלי ציון שמאל בארץ-ישראל, שהתאחדה עם מפלגת אחדות העבודה באפריל 1946. בוועידת המפלגה שנערכה בטורונטו באותה שנה, בירכה המפלגה האמריקנית על האיחוד הארצישראלי, והביעה תקווה, כי איחוד ראשון זה ישמש דחף ליצירת מפלגה מאוחדת במתכונת כלל-עולמית.¹⁷¹

ומתקווה – למעשה. שנה לאחר האיחוד בארץ-ישראל התאחדה פועלי ציון שמאל האמריקנית עם אחדות העבודה – פועלי ציון. מצע האיחוד התבסס על הפרוגרמה שפרסמה ועידת האיחוד בארץ-ישראל (בתוספת מקומית), ועיקריו היו:

1. המפלגה המאוחדת תשתית את מדיניותה על יסודות הציונות הסוציאליסטית, תוך הדגשת חשיבות מלחמת המעמדות בבניית הבית הלאומי בארץ-ישראל, וזאת בהכרה כי קיומו יובטח רק בעולם שבו ישרור צדק סוציאלי.
 2. מלחמה בלתי מתפשרת בשלטון הבריטי בארץ-ישראל.
 3. חתירה לאחדות כל המפלגות הציוניות-סוציאליסטיות.
 4. מאבק למען פתרון בעיות מעמד הפועלים היהודי בארצות-הברית.¹⁷²
- גילוינו האחרון של הפראלעטארישער געדאנק, ביטאונה של פועלי ציון

170. נאום בוועידת המפלגה בטורונטו 1946, יידן, סאציאליזם, קאמוניזם, IV, 407, 40, אפצא"ה. ההדגשה שלי, י"ר.

171. ועידת המפלגה, 1946, אפצא"ה IV, 407, 40.

172. "אחדות העבודה – פועלי ציון פארייניקט אין אמעריקא", פ.ג., 1.6.1947. עלי לציון, להפתעת, שלא מצאתי עדות כלשהי בכתובים להתנגדות מצד חברים לאיחוד; הטמפרמנט האופוזיציוני שאפיין את חברי המפלגה, לא בא לידי ביטוי הפעם. כנראה שפועצ"ש אכן היתה בשלה לאיחוד, והוא עבר תוך הסכמה וללא ועזועים.

שמאל האמריקנית, יצא ב־1 ביוני 1947, וחתם תקופה של 14 שנה, בהן יצא בהתמדה פעם בשבועיים. ב־15 ביוני כבר יצא ביטאונה החדש של המפלגה המאוחדת, האונדזער וועג ("דרכנו")¹⁷³.

מפלגת פועלי ציון שמאל התחבטה מרבית שנות קיומה בדילמה שבין מעמד ולאום. בעוד שבראשית דרכה היתה ידה של הסולידריות המעמדית על העליונה, בעיקר בשל השפעתה הגורפת של מהפכת אוקטובר, הרי החל מהמחצית השנייה של שנות ה־30 מסתמן מפנה ברור לעבר הסולידריות הלאומית, המכריעה את הכף בסופו של דבר. המפנה התחולל הן בשל מצוקת יהודי אירופה וקשיי היישוב בארץ, והן בשל גילויי ההסתאבות של המהפכה. עם זאת יש להדגיש, כי השניות לא נעלמה מחיי המפלגה, גם כאשר אחד ממרכיביה, הלאומי או המעמדי, הפך לדומיננטי. שכן, המרכיב השני היה קיים תמיד ברקע, ככוח מושך וכולם כאחד. לשון אחר: הדרך שעשתה המפלגה מן הלאום אל המעמד בראשית דרכה, ומן המעמד ללאום בסופה, אינה דרך ליניארית. בחינה קרובה תגלה תנועת נדנדה מתמדת בין שני הקטבים, שהתבטאה בעמדותיה של המפלגה כלפי חוץ, ויותר מכך בלבטיה הפנימיים.

פועלי ציון שמאל האמריקנית צמחה מתוך אופוזיציה, ונשארה מפלגה אופוזיציונית באופיה. היתה בה תחושת מחויבות עמוקה למעמד הפועלים ולעם היהודי, אך לא לממסדים הגדולים שייצגו אותם. באופיה הביקורתית-אופוזיציוני טמונים ערכה וחולשתה כאחד. מעולם לא הצליחה המפלגה לגדול מעבר למאות ספרות של חברים. ויכוחים פנימיים בתוכה גרמו לפרישה של יחידים וקבוצות ממנה. עמדתה הביקורתית כלפי מפלגות וקבוצות סוציאליסטיות אחרות, וחוסר נכונותה להתפשר אידיאולוגית, מנעו ממנה פעמים רבות מלחבור אליהן, גם כאשר שיתוף פעולה עמן היה חיוני, והיה עשוי לקדם את מטרותיה. אנרגיה רבה של חברי המפלגה הקטנה הזו הושקעה בדיונים ובמהלכי סרק, במקום שתושקע בניסיון לתרגם את האידיאולוגיה למעשים.¹⁷⁴

ועם זאת, כאשר בוחנים את ביקורתה של המפלגה, הן כלפי הימין והן כלפי השמאל, אי אפשר שלא להתרשם מעוצמתה המוסרית, ומיכולתה להרחיק ראות בשאלות מסוימות. בביקורתה כלפי המשטר הסובייטי-סטאליניסטי הקדימה המפלגה הרבה מפלגות אחרות בעולם (ובארץ!). חבריה לא נזקקו לגילויי הוועידה ה־20 של המפלגה הקומוניסטית הסובייטית, כדי לגנות נמרצות את רודנותו ופשעיו של סטאלין. חרף היותם מארקסיסטים מוצהרים, גילו פועלי ציון שמאל עמדה מאוד ביקורתית בשאלת היחס בין מטרה לאמצעים. סירובם

173. המעגל שנפתח ב־1920 עם הפילוג בפועל האמריקנית, נסגר סופית כעבור 48 שנה. ב־9 בנובמבר 1968 הוקמה בארה"ב מסגרת ארגונית שאיחדה את המחנה הסוציאליסטי-ציוני שם. פועל"ו ופועל"ש מצאו עצמם שוב תחת קורת גג אחת. איחוד זה היה כרוך בתהליך האיחוד שנעשה בישראל בין אחה"ע - פועל"צ, מפא"י ורפ"י, שבעקבותיה קמה מפלגת העבודה. ראה, פ"ל גאלדמאן, עמ' 216-213.

174. התיאור כאן כוחו היה יפה לפחות עד שנות ה־30 המאוחרות, ובמידה מסוימת גם לאחר מכן.

לקבל את העמדה שהמטרה מקדשת את האמצעים, בא לביטוי בביקורתם על משפטי הראווה. הם גינו אותם קודם כל מתוך עמדת מוצא מוסרית, וטענו, כי ההיבט המוסרי מכריע את הכף בכל מקרה, גם לו הוכח כי משפטים אלה שירתו את מטרות המהפכה. אולי דווקא היום, לנוכח קריסתו של הקומוניזם, מן הראוי להדגיש, כי בביקורתם את המשטר הקומוניסטי הם טענו, כי לא הסוציאליזם הוא שנכשל, אלא נכשלו אלה שפעלו בשמו ועיוותוהו.

פועלי ציון שמאל בארצות־הברית היו ערים, בשלב מוקדם, להתפתחות הלאומיות הערבית, וזאת כשמנהיגי הציונות עדיין התעלמו ממנה. במשנתם הציונית יש התייחסות מההתחלה לבעיה היהודית־ערבית, והצעות לדרכי פתרון. אפשר שהצעותיהם, שהתבססו על השקפתם הסוציאליסטית המהפכנית, היו בלתי ישימות. אולם זאת ניתן לומר לזכותם: הם הבינו שהפתרון לבעיה טמון קודם כל בדיאלוג בין שני העמים, ולא, או לא רק, בהתערבות המעצמות, ושהצלחת המפעל הציוני בארץ־ישראל כרוכה בפתרון הסכסוך היהודי־ערבי. הדברים נראים מובנים מאליהם היום, אך יש לזכור כי נאמרו בשלב מוקדם.

בהשקפתם הציונית של פועלי ציון שמאל היה העם חשוב יותר מהארץ. לשון אחר: ערכה של ארץ־ישראל היה מותנה, ונמדד, במידת יכולתה לתרום לקיומו של העם. המסר הגלום בהשקפה זו, בין השאר, הוא שהאדם חשוב יותר מהקרקע עליה הוא יושב.

במהלך ניסיונותי לאתר חברי מפלגה שעוד נותרו בארץ ובארצות־הברית, נמסר לי לי על מ.ה. החי בארץ ומתגורר בבית אבות. התקשרתי אליו, אך האיש לא ניאות לשוחח על המפלגה. לשאלותי השיב, כי אינו רואה טעם בעיסוק במפלגה, שבסופו של דבר "לא תרמה מאומה לציונות ולסוציאליזם". יש כאן הערכה סובייקטיבית, ואולי גם משהו מאכזבתו של מי שנמנה על הזן של מתקני עולם, מהפער בין חזון ובין מציאות. מכל מקום נראה לי, כי לפסיפס המגוון והמרתק שיצרו תנועות יהודיות סוציאליסטיות במאה ה־20, תרמה פועלי ציון שמאל האמריקנית אבן יפה, אם גם צנועה מאוד, משלה.